

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВОДНОГО ГОСПОДАРСТВА ТА
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ

Навчально-науковий інститут права НУВГП
Навчально-науковий інститут агроекології та землеустрою НУВГП
Регіональний центр з надання безоплатної вторинної правової
допомоги у Рівненській області
Громадська організація «Рівненський обласний осередок
Всеукраїнської Екологічної Ліги»

Регіональна науково-практична конференція
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРИРОДООХОРОННОГО
ЗАКОНОДАВСТВА

Збірник тез
4 червня 2021 року

Рівне 2021

У збірнику опубліковано тези учасників Регіональної науково-практичної конференції «Актуальні проблеми природоохоронного законодавства», 4 червня 2021 року, м. Рівне. Рівне : НУВГП, 2021 – 83 с.

Редакційна колегія

Мошинський В.С. – ректор НУВГП, д.с-г.н., професор; **Савіна Н.Б.** – проректор НУВГП з наукової роботи та міжнародних зв'язків, д.е.н., професор; **Цимбалюк В.І.** - директор навчально-наукового інституту права НУВГП, к.ю.н., професор; **Прищепя А.М.** – директор навчально-наукового інституту агроекології та землеустрою НУВГП, керівник Громадської організації «Рівненський обласний осередок Всеукраїнської Екологічної Ліги», д.с-г.н., професор; **Міщук І.В.** - заступник директора ННІП, завідувач кафедри конституційного права та галузевих дисциплін; к.ю.н., доцент; **Гришко В.І.** - заступник директора ННІП, завідувач кафедри відновного правосуддя та приватної детективної діяльності, к.пед.н.; **Бедункова О.О.** - заступник директора ННІАЗ д.б.н., професор; **Мельничук Ю.І.** - завідувач кафедри правових природоохоронних дисциплін, к.філос.н., доцент; **Швець О.М.** - заступник директора ННІП, доцент кафедри правових природоохоронних дисциплін, к.ю.н.; **Овдіюк В.П.** - директор Регіонального центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги у Рівненській області.

Автори публікацій несуть особисту відповідальність за якість та оригінальність поданого матеріалу

Рекомендовано до друку вченою радою Національного університету водного господарства та природокористування
(протокол № 6, від 26 вересня 2021 р.)

© НУВГП, 2021

ЗМІСТ

Вступ.....	5
Цимбалюк В. І., Градиська Ю. В. Екологічна злочинність в Україні: теоретико-правовий аспект та проблеми запобігання.....	6
Бедункова О. О., Ціпан Ю. Р. Законодавче регулювання проблеми спалювання рослинних залишків.....	9
Пелешок І. І. Захист природоохоронних прав через призму міжнародного законодавства	12
Гришко В. І., Чикун Т. М. Особливості земельних правовідносин у римському праві	16
Гвоздецький В. Д., Васільєва К. О. Врегулювання земельних правовідносин ОТГ на законодавчому рівні	22
Бедункова О. О., Полухович Ю.І. Нормативно-правове визначення харчових відходів	28
Варламова Ю. В. Скорочення та перероблення відходів як одна з головних екологічних проблем в господарській діяльності	33
Водоп'ян Т. В. Особливості провадження медичної практики з надання медичної допомоги дітям	36
Лесько А. М. До питань участі адвоката у земельних спорах	39
Головченко О. В. Актуальні питання визнання спадщини відумерлою	44
Гладун С. О. Право учасників земельних правовідносин на захист: розвиток нормативно-правового регулювання в Україні	48
Батейко К. В. Основні аспекти відеопромоції туристичних ресурсів Рівненщини	58
Яхнюк А. О. Європейське та українське регулювання органічного забруднення прісноводних екосистем	62
Батарчук І. І., Ковалевич С.П. Злочини проти довкілля: особливості юридичної відповідальності за екологічне правопорушення	64
Киричук Б. С. Актуальні проблеми правового регулювання використання земель в Україні	70
Гришко В. І., Батарчук І. І. Актуальні проблеми спадкування неприватизованої земельної ділянки та визнання права на неї.....	72

Антошко А. Ю. Туристично-екскурсійний потенціал Гощанщини: проблеми та перспективи його освоєння	75
Багатко А. С. Особливості набуття земельної ділянки в користування для видобутку корисних копалин	77
Мельничук Ю. І., Ковалевич С.П. Концепція збалансованого розвитку України: філософсько-правовий аспект природокористування	81

ВСТУП

Регіональна науково-практична конференція «Актуальні проблеми природоохоронного законодавства» присвячена Всесвітньому дню охорони довкілля, який щорічно відзначається 5 червня.

Історія відзначення Всесвітнього дня охорони довкілля розпочалася 11 травня 1971 року з того, що генеральному секретареві ООН надійшло звернення, яке підписали 2200 діячів науки й культури з 23 країн світу. Вони попереджали людство про безпрецедентну небезпеку, що загрожує йому у зв'язку із забрудненням довкілля: «Або ми покінчимо із забрудненням, або воно покінчить із нами».

У 1972 році у Стокгольмі відбулася Всесвітня конференція із захисту довкілля, на якій були присутні повноважні представники 113 держав. Учасники конференції ухвалили рішення щодо щорічного проведення Всесвітнього дня охорони довкілля 5 червня.

Офіційно Всесвітній день охорони довкілля був заснований Генеральною асамблеєю ООН на її 27-й сесії 15 грудня 1972 року (резолюція № A/RES/2994 (XXVII)). Також була заснована нова організація в системі ООН — Програма ООН по навколишньому середовищу, під егідою якої з тих пір і відзначається всім світовим співтовариством щорічно День охорони довкілля.

Ця дата стала однією з найважливіших подій екологічного календаря та одним із основних способів привернути увагу світової громадськості до проблем довкілля, а також стимулювати політичний інтерес і відповідні дії.

Святкування цього Дня розраховане на те, щоб привнести людський фактор у питання охорони довкілля; дати народам світу можливість активно сприяти стійкому й справедливому розвитку; сприяти розумінню того, що основною рушійною силою зміни підходів до природоохоронних питань є громади; а також роз'яснити корисність партнерських відносин, щоб у всіх країн і народів було більш безпечно та благополучне майбутнє.

Цимбалюк В. І., к.ю.н., професор; Градиська Ю.В., асистент
(Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне)

ЕКОЛОГІЧНА ЗЛОЧИННІСТЬ В УКРАЇНІ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ ТА ПРОБЛЕМИ ЗАПОБІГАННЯ

Якість життя суспільства завжди залежить від багатьох чинників, та одним із найважливіших є стан навколишнього середовища та екологічна безпека. Проблема охорони навколишнього середовища була важливою завжди, та все ж набула особливої актуальності наприкінці ХІХ століття й на сьогодні залишається однією з найбільш значущих, як у світовому масштабі, так і для України, зокрема. Відповідно до чинних норм вітчизняного та міжнародного права навколишнє середовище є надважливим об'єктом правового регулювання.

Метою даного дослідження є аналіз чинного законодавства щодо стану екологічних злочинів в Україні, пропозиції щодо запобігання такій злочинності та вдосконалення нормативно-правових актів. Дослідження теоретичних проблем запобігання такій злочинності та правового впливу на неї потребує чіткого бачення, адже воно має повно та конкретно відображати саму суть цієї категорії злочинів, видову відмінність від інших злочинів та безпосередньо пропонувати шляхи вирішення цієї проблеми.

Проблематика запобігання екологічним злочинам є предметом дослідження багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених, таких як: Ю.А. Турлова, О.М. Костенко, О.М. Бандурка, Г.І. Балюк, О.В. Мельник та ін.

Сьогодні існує сумна тенденція до погіршення стану екологічної безпеки, відповідно, зростає екологічна злочинність. Вона являє собою один із найбільш небезпечних та розповсюджених видів злочинності, оскільки створює реальну загрозу національній безпеці країни.

Екологічні злочини - це передбачені кримінальним законом суспільно небезпечні діяння, які посягають на навколишнє середовище та його окремі компоненти, а під терміном «екологічна злочинність»

розуміється сукупність небезпечних діянь, які завдають шкоди навколишньому середовищу, а також життю та здоров'ю людей. Тобто йдеться про протиправне використання природних об'єктів або шкідливий вплив на них, що призводить до їх негативної зміни.

Охорона навколишнього середовища ґрунтується на правових засадах. Так, ст. 50 Конституції України проголошує право кожного на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди. Кожному гарантується право вільного доступу до інформації про стан довкілля, про якість харчових продуктів і предметів побуту, а також на її поширення [1].

Також відповідно до ЗУ «Про охорону навколишнього природного середовища» 1991 р. порушені права громадян у галузі охорони навколишнього природного середовища мають бути поновлені, а їх захист здійснюється в судовому порядку [2].

Згідно із розділом VIII Особливої частини Кримінального кодексу України до екологічних злочинів належать: порушення правил охорони надр та вод, забруднення атмосферного повітря, забруднення моря, порушення законодавства про континентальний шельф України, незаконна порубка лісу та незаконне полювання, незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом, проведення вибухових робіт з порушенням правил охорони рибних запасів, порушення ветеринарних правил, умисне знищення або пошкодження територій, взятих під охорону держави, та об'єктів природно-заповідного фонду, проектування чи експлуатація споруд без систем захисту довкілля та ін [3].

У структурі екологічних злочинів велику частку становлять незаконна порубка лісу - 54 %, порушення правил риболовства - 35-45 %, незаконне полювання - 25-25 %, забруднення водойм та повітря - 10-12 %.

За мотивацією та метою вчинення екологічних злочинів їх можна класифікувати на: 1) корисливі злочини, що вчиняються з метою отримання прибутку чи матеріальної вигоди (незаконна вирубка лісу, незаконні заняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом); 2) екологічні злочини, що вчинюються посадовими особами внаслідок невиконання ними екологічного законодавства (забруднення водойм та атмосферного повітря, забруднення моря речовинами, шкідливими для здоров'я людей або живих ресурсів

моря); 3) необережні злочини (необережне пошкодження лісу, забруднення водних об'єктів чи атмосферного повітря).

Основними категоріями злочинів щодо екології є: злочини проти екологічної, ядерної, радіаційної, біологічної безпеки, злочини у сфері охорони земель, злочини у сфері охорони надр, злочини у сфері охорони вод, злочини у сфері охорони атмосферного повітря, злочини у сфері охорони тваринного світу, злочини у сфері охорони рослинного світу, злочини у сфері охорони природних комплексів [4].

Забезпечення екологічної безпеки залишається комплексним питанням екологічної політики в Україні. Шкода неефективної екологічної політики полягає в тому, що вона не дає змоги запустити ефективний механізм забезпечення екологічного правопорядку в державі, тим самим гальмуються будь-які шляхи, спрямовані на протидію екологічній злочинності в Україні. Це зумовлено, як неефективним використанням природних ресурсів, так і широкомасштабним застосуванням екологічно шкідливих, недосконалих технологій, неконтрольованим ввезенням в Україну екологічно небезпечних речовин та матеріалів тощо.

На нашу думку, основними проблемами для ефективного запобігання екологічній злочинності є: розгалужена система законодавства, відсутність екологічно-правової культури громадян, корупційні прояви в спеціалізованих органах забезпечення екологічного правопорядку і їхня не завжди ефективна діяльність. Для вирішення цього питання і забезпечення екологічного правопорядку необхідно посилити контроль за діяльністю посадових осіб, які працюють в екологічній сфері, удосконалити антикорупційне законодавство та екологічні правові норми цієї сфери в цілому, формувати еколого-правову культуру громадян, шляхом роз'яснень у закладах освіти та інших установах, залучати представників громадськості до партнерства з органами екологічного правопорядку.

1. Конституція України. URL: [http:// zakon2.rada.gov.ua](http://zakon2.rada.gov.ua) 2. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 26.06.1991 № 1268-XII. URL: [http:// zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text](http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text) 3. Кримінальний кодекс України: Кодекс України, Кодекс, Закон від 05.04.2001 № 2341-III // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001. 4. Перебитюк М., Паламарчук А. Криміналістична характеристика екологічних злочинів. Часопис Київського університету права. 2010. №2, С. 282-285.

Бедункова О.О., д.б.н., професор; Ціпан Ю.Р., здобувач вищої освіти третього (phD) рівня (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне)

ЗАКОНОДАВЧЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРОБЛЕМИ СПАЛЮВАННЯ РОСЛИННИХ ЗАЛИШКІВ

Щороку восени та на весні починається сезон паління листя, сухої трави та інших рослинних решток. Люди, які палять суху траву, завжди переконані, що цим вони покращують врожайність. Це твердження – міф. Коли спалюється сухостій, то гине вся мікрофлора, що зазвичай бере участь у важливих біологічних процесах. Земляний родючий покрив, на якому спалюють траву, відновлюється лише через 5-6 років. Окрім того, в середовище викидаються речовини, що виділяються в процесі горіння та є шкідливими для органів дихання. Такі діяння призводять до великої біди та завдають великої шкоди довкіллю, здоров'ю людини.

У більшості країн світу діють закони, які забороняють спалювання соломи і листя. Наприклад в Німеччині понад 30 років тому запровадили закон про заборону спалювання соломи, а порушників карають на рівні 50% величини урожаю [1]. В Україні спалювання рослинних залишків заборонено статтею 77 Кодексу України «Про адміністративні правопорушення» [2], статтями 16 та 22 Закону України «Про охорону атмосферного повітря» [3] та законодавством України про охорону земель [4, 5].

Зокрема, на законодавчому рівні в нашій країні передбачено заборону спалювання сухої рослинності та листя в межах населених пунктів [6, 7], на землях лісового фонду, а також земельних ділянках поблизу лісів, у тому числі сільськогосподарських угіддях [8].

Натепер, у світі існує кілька кадастрів викидів від спалювання біомаси рослинних залишків, засновані на супутникових даних: Глобальна база даних по викидам при пожежах (GFED) [9], Глобальна система асиміляції пожеж (GFAS) [10], База даних пожеж Національного центру атмосферних досліджень США (FINN) [11], Глобальна база даних хіміко-кліматичних досліджень (GICC) [12]. Відповідно до звітів цих баз даних, викиди від спалювання біомаси

рослинних залишків є найпотужнішими джерелами парникових газів (CO_2 , CH_4 , NO_2), які суттєво впливають на продуктивність екосистем, глобальний хімічний склад атмосфери та зміни клімату.

Основну загрозу як для довкілля так і здоров'я людини, являють тонкодисперсні частки (діаметр менше 2,5 мкм) в складі атмосферного повітря, природа та кількість яких внаслідок згорання рослинних залишків та сухого листя значно змінюється. Так, відомо, що фоновий середньозважений склад тонкодисперсних часток складається в основному з органічних з'єднань (26-38%) та солей амонію (43-53%). При надходженні продуктів згорання рослинних решток у складі атмосферного повітря зростають концентрації NO_3^- , SO_4^{2-} , NH_4^+ , Cl^- , K^+ , ОС, ЕС, ПАУ та металів Zn, As, Cu, Pb. Відомо також, що при спалюванні сільськогосподарських залишків та лісового опаду, основними металами, які залишаються у складі золи є Ca, K, Mg, Al, Fe и Mn.

Фактично постійні викиди в містах від вторинних джерел забруднення у поєднанні з метеорологічними та морфологічними характеристиками території сприяють стійкості забруднюючих речовин та частому перевищенню нормативних порогових значень якості повітря, особливо в осінній період. При наявних джерелах спалювання рослинних відходів та зменшенні кількості опадів виникають ситуації критичного забруднення.

Багаточисельні дослідження доводять зв'язок між впливом забруднювачів повітря та несприятливими наслідками для здоров'я, такими як збільшення кількості госпіталізацій з приводу респіраторних та серцево-судинних захворювань, застійна серцева недостатність, зростання приступів астми та гострого бронхіту, а також змін функції легень. Згідно оцінок ЕЕА, у 2015 р. у 28 країнах-членах ЄС трапилось майже півмільйона передчасних смертей через вплив токодисперсних часток O_3 та NO_2 [13].

Цілком логічно, що питання спалювання рослинних решток суворо контролюються як на окремих державних рівнях, так і в контексті міжнародних угод. Згадані вище нормативно-правові документи України передбачають ряд стимулюючих заходів щодо заборони відкритого спалювання рослинних залишків, серед яких адміністративна (штрафні санкції) та кримінальна відповідальність. Так, за спалювання відходів і залишків сухої рослинності в межах населених пунктів та поза їх межами передбачено стягнення штрафу

від 340 грн до 1360 грн (для громадян) та від 850 грн до 1700 грн (для посадових осіб) – ст. 82 КУпАП [2]. За спалювання сухої трави, поживних залишків, луків, пасовищ, ділянок із степовою, водно-болотною та іншою природною рослинністю, рослинності або її залишків та опалого листя на землях сільськогосподарського призначення, у смугах відводу автомобільних доріг і залізниць, у парках, інших зелених насадженнях та газонів у населених пунктах та поза їх межами, передбачено штраф від ста вісімдесяти до трьохсот шістдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, що становить **від 3060 грн до 6120 грн** (для громадян) і від дев'ятисот до однієї тисячі двохсот шістдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, що становить **від 15300 грн до 21420 грн** (для посадових осіб) – ст. 77 КУпАП [2].

Таким чином, законодавче регулювання проблеми спалювання рослинних залишків у нашій країні спрямовано на запобігання завдання шкоди довкіллю та здоров'ю людини, засобом широкого набору обмежень та покарань.

1. Спалювання сміття і сухої трави шкодить здоров'ю, і карається законом. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://galka.if.ua/spalyuvannya-smittya-i-suhoyi-travi-shkodit-zdorov-yu-i-karayetsya-zakonom-spozhlivsluzhba-prikarpattya/> (дата звернення 22.05.2021). 2. Кодекс України «Про адміністративні правопорушення». Електронний ресурс. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (дата звернення 22.05.2021 р.). 3. Закон України «Про охорону атмосферного повітря». Електронний ресурс. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2707-12#Text> (дата звернення 20.04.2021 р.). 4. Закон України «Про охорону ґрунтів». Електронний ресурс. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/962-15> (дата звернення 20.04.2021 р.). 5. Земельний Кодекс України. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14> (дата звернення 20.04.2021 р.). 6. Наказ Державного комітету України з питань житлово-комунального господарства №76 від 17.05.2005 «Про затвердження Правил утримання жилих будинків та прибудинкових територій». Електронний ресурс. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0927-05#Text> (дата звернення 21.05.2021). 7. Наказ Міністерства будівництва, архітектури та житлово-комунального господарства України №105 від 10.04.2006 р. «Про затвердження Правил утримання зелених насаджень у населених пунктах України». Електронний ресурс. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0880-06#Text> (дата звернення 25.05.2021 р.). 8. Наказ Державного комітету лісового господарства України №278 від 27.12.2004 р. «Про затвердження правил пожежної безпеки в лісах України». Електронний ресурс. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0328-05#Text> (дата звернення 25.05.2021 р.). 9. Van Der Werf G.R., Randerson J.T., Giglio

L., Collatz G.J., Mu M., Kasibhatla P.S., Morton D.C., Defries R.S., Jin Y., Van Leeuwen T.T. Global fire emissions and the contribution of deforestation, savanna, forest, agricultural, and peat fires (1997-2009). *Atmospheric Chemistry and Physics*. Vol. 10, Issue 23, 2010, P. 11707-11735. **10.** Kaiser J.W., Heil A., Andreae M.O., Benedetti A., Chubarova N., Jones L., Morcrette J.-J., Razinger M., Schultz M.G., Suttie M., Van Der Werf G.R. Biomass burning emissions estimated with a global fire assimilation system based on observed fire radiative power. *Biogeosciences*. Vol. 9, Issue 1, 2012, P. 527-554. **11.** Wiedinmyer C., Akagi S.K., Yokelson R.J., Emmons L.K., Al-Saadi J.A., Orlando J.J., Soja A.J. The Fire Inventory from NCAR (FINN): A high resolution global model to estimate the emissions from open burning. *Geoscientific Model Development*. Vol. 4, Issue 3, 2011, P. 625-641. **12.** Mieville A., Granier C., Lioussé C., Guillaume B., Mouillot F., Lamarque J.-F., Grégoire J.-M., Pétron G. Emissions of gases and particles from biomass burning during the 20th century using satellite data and an historical reconstruction. *Atmospheric Environment*, Vol. 44, Issue 11, 2010, P. 1469-1477. **13.** EEA (European Environment Agency) Air quality in Europe. Report № 12 (2018). Електронний ресурс. Режим доступу: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/223e663b-1340-11e9-81b4-01aa75ed71a1/language-en> (дата звернення 22.05.2021 р.).

УДК: 341

Пелешок І. І., здобувач вищої освіти першого рівня (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне)
науковий керівник: Міщук І.В., к.ю.н., доцент
(Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне)

ЗАХИСТ ПРИРОДООХОРОННИХ ПРАВ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ МІЖНАРОДНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Як відомо Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод не містить такого положення про те, що кожна особа має право на чисте довкілля, але таке положення існує в нормативно-правових актах кожної країни.

Як зазначає Д. Геречук: «практика Європейського Суду з прав людини (далі ЄСПЛ) в екологічних справах є унікальним правовим феноменом у тому розумінні, що не будучи прописаними в тексті Конвенції, екологічні права все ж отримали конвенційний захист завдяки динамічному тлумаченню ЄСПЛ її норм» [1, с. 148].

Природоохоронна діяльність є неодмінною умовою гармонійного розвитку системи «людина – суспільство – природа», важливим знаряддям підвищення рівня екологічної культури особистості та розуміння необхідності раціонального використання природних ресурсів і збереження довкілля. Забезпечення сталого соціально-економічного поступу України має супроводжуватися створенням безпечного для життєдіяльності вітчизняного суспільства і зокрема кожної людини стану довкілля, спираючись на досконалу природоохоронну діяльність, яка б базувалася на гуманітарних і демократичних ідеях та принципах міжнародного права, вироблених практикою міжнародної спільноти, занепокоєної сьогоденням і майбутнім життям на планеті Земля [2, с. 47].

Зауважимо, що ЄС є лідером у сфері природоохоронної діяльності, адже в Союзі вагому роль відіграє саме забезпечення чистого довкілля для людей. До теперішнього часу в ЄС прийнято понад 300 нормативних актів, спрямованих на розв'язання екологічних проблем на рівні всього Співтовариства. Природоохоронна діяльність є справою Союзу і держав-членів, економічних операторів і громадян. Європейський підхід до формування правових основ природоохоронної діяльності має превентивний характер і орієнтований не тільки на розв'язання вже існуючих екологічних проблем, але, перш за все, на запобігання новим. Екологічні пріоритети закладено практично в усі компоненти і напрями діяльності ЄС; крім правових заходів екологічної політики, законодавчі приписи із збереження довкілля реалізуються в регіональній, науково-технічній, аграрній, транспортній і торговій політиці ЄС [3, с. 1].

Захист природоохоронних прав у міжнародному законодавстві здійснюється так: притягнення до відповідальності, односторонні торгові обмеження, застосування контрзаходів і санкцій.

Як зазначає М. Медведєва, у міжнародному праві розрізняються такі види відповідальності в сфері охорони навколишнього середовища, що врегульовані міжнародним правом:

1) міжнародно-правова відповідальність (відповідальність держав) – настає за порушення міжнародно-правового зобов'язання держави, що полягає в протиправній дії чи бездіяльності держави на порушення вимог природоохоронних угод чи звичаєвих норм міжнародного права;

2) відповідальність держави за діяльність, не заборонену міжнародним правом – настає незалежно від наявності вини за умови спричинення екологічної шкоди і може бути суворою або абсолютною;

3) цивільна відповідальність приватних осіб згідно з міжнародним правом – настає незалежно від наявності вини за умови спричинення екологічної шкоди і є суворою; 4) кримінальна відповідальність приватних осіб згідно з міжнародним правом – настає за вчинення міжнародних екологічних злочинів і регулюється міжнародним кримінальним правом [4, с. 73].

На відміну від первинних норм, питання розробки вторинних норм, що стосуються наслідків міжнародно-правової відповідальності держави за порушення норм Міжнародного права навколишнього середовища, залишається неврегульованим. Такий стан речей пояснюється, з одного боку, небажанням держав бути зв'язаними жорсткими нормами про відповідальність за екологічні правопорушення, а з другого, спрямованістю всього міжнародного права навколишнього середовища на попередження шкоди. Адже відомо, що набагато легше попередити і уникнути екологічної шкоди, ніж потім її ліквідувати. Тому природоохоронні угоди закріплюють за державами, в першу чергу, обов'язок належної обачності, суть якого полягає в тому, що держава повинна проявляти «старанність», тобто вживати всіх необхідних заходів для попередження забруднення навколишнього середовища в результаті будь-якої діяльності, що здійснюється під її юрисдикцією або контролем [4, с. 73].

З метою уникнення настання наслідків міжнародно-правової відповідальності за порушення норм МПНС держави віддають перевагу режиму цивільної відповідальності приватних осіб за шкоду, спричинену в результаті наднебезпечної діяльності або діяльності з високим ступенем ризику. Цей спосіб забезпечення виконання МПНС є прямим та ефективним, оскільки отримати належу компенсацію від держави не завжди вдається, як не завжди вдається порушити справу проти держави чи довести її вини [4, 74].

Універсальної конвенції в цій сфері не існує: міжнародне право пішло шляхом створення секторальних режимів відповідальності за правомірну небезпечну діяльність. Цивільно-правова відповідальність є суворою, тобто такою, що настає незалежно від вини оператора, спрямованою, тобто чітко визначає винну особу (оператора), а компенсація є обмеженою, тобто такою, що визначається на підставі

встановлених порогових рівнів, конкретних меж відповідальності. Конвенції про цивільно-правову відповідальність мали своєю метою, крім іншого, звільнити держави, під юрисдикцією або контролем яких ведеться потенційно небезпечна діяльність, від можливих претензій з боку жертв забруднення і не допустити переростання пов'язаних з цим спорів до рівня міжнародних публічно-правових відносин [5, 149].

Висновок. Отже, у нашій роботі ми розглядали захист природоохоронних прав у міжнародному праві, зазначимо, що в Конвенції не зазначено таке право, але відомо, що саме природоохоронні та екологічні права регулюються на доктринальному рівні. Ми дослідили, що в ЄС прийнято понад 300 нормативних актів, спрямованих на розв'язання екологічних проблем на рівні всього Співтовариства. Природоохоронна діяльність є справою Союзу і держав-членів, економічних операторів і громадян. Також на основі праць науковців нам вдалося виокремити заходи для забезпечення захисту правоохоронних прав у міжнародному законодавстві: притягнення до відповідальності, односторонні торгові обмеження, застосування контрзаходів і санкцій.

1. Геречук, Д. Тарнавська, М. І. Захист екологічних прав Європейським Судом з прав людини, 76-та Студентська науково-технічна конференція. Секція права та психології: збірник тез доповідей. Видавництво Львівської політехніки, 2018. р. С. 148-149. 2. Шемшученко Ю. С., Гетьман А. П., Андрейцев В. І. Правова доктрина України: у 5 т. Т. 4: Доктринальні проблеми екологічного, аграрного та господарського права Х.: Право, 2013, 848 с. 3. Лозо В. І. Правові основи екологічної політики Європейського Союзу : автореф. дис. д-ра юрид. наук. Х., 2010, 36 с. 4. Медведєва М.О. Конфронтаційні засоби реалізації норм міжнародного права навколишнього середовища, Вісник Запорізького національного університету №4, 2011, С. 72-79. 5. Виноградов С.В. Міжнародне правота охорона атмосфери М.: Наука, 1987, 160 с.

УДК:

Гришко В.І., к.пед.н., доцент; Чикун Т.М., здобувач вищої освіти першого бакалаврського рівня (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне)

ОСОБЛИВОСТІ ЗЕМЕЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИН У РИМСЬКОМУ ПРАВІ

З моменту зародження людства та подальшого розвитку суспільства, земля, та пов'язані з нею відносини, відігравали надзвичайно важливу роль. Вона була і все ще залишається предметом та знаряддям виробництва, об'єктом права власності. Земля являє собою, без сумніву, одну з основних умов прогресу та добробуту людини. Земельні правовідносини, як сьогодні, так і у Стародавньому Римі, відносились до суспільних відносин, що виникали у сфері взаємодії суспільства з навколишнім середовищем і регулювалися нормами права. Їх можна легко класифікувати за інститутами земельного права – земельні правовідносини у сфері власності на землю, правовідносини з приводу прав на землю, правовідносини, що виникали у зв'язку із здійсненням права загального користування землею, правовідносини у галузі управління використанням земель тощо.

Як відомо багатьом науковцям, що досліджували історію та розвиток права в Стародавньому Римі – перші земельні закони виникли саме в Римській державі, а фундаментальні інститути цивільного права, які існують і дотепер – інститути володіння та власності, виникли і розвивалися саме на тлі земельних відносин.

На нашу думку, саме те, що багато моментів земельних правовідносин, які існували в часи Риму, існують дотепер і роблять дослідження даної теми надзвичайно цікавим та необхідним. Такі, як А.І. Косарєв, Чезаре Санфіліппо, Д.В. Дождьов, Д.В. Дождев, М.П. Боголепов, В. Покровський, М. Гранта, В. Семенов, Є. Харитонов, З.М. Черніловський, Й.Л. Вайнштейн, І. Висіцька, В. И. Кузищин, Є.М. Орач, Б.Й. Тищик, , М. Зобківа, Ф. Золя, Р.Зома, А. Косарєва, Д. Грімма, Д. Дождева займались вивченням цього питання, і дуже гарно пояснили власну позицію та думки про розвиток земельного права в Стародавньому Римі.

Перш ніж розглядати терміни та певні факти, які стосуються земельних правовідносин, слід зрозуміти дуже важливий момент – питання землі в Стародавньому Римі було не тільки дуже важливим, але і важким. Особливо це можна було побачити в період Республіки. Постійні конфлікти не тільки з сусідніми державами, а і внутрішні, які конкретно стосувались розподілу земельних наділів та права користуватись землею – між патриціями та плебеями, дуже сильно підірвали дрібне сільське господарство, яке становило основу військової могутності Риму. Не менш великою проблемою стало те, що рабська праця все більше і більше показувала свою неефективність, адже через погані умови життя вони швидко помирали та погано обробляли великі масиви землі. А кількість землі, придатної для обробки з часом не зменшувалась. Ба більше, Римська держава ставала все більшою і навіть певне обмеження, яке існувало в Римі на кількість землі у власності однієї особи не покращило становища.

Згідно з Ліцинієвими законами, ми можемо дізнатись, що ніхто не має права володіти більш ніж 500 югерами державної землі. [1]. Навіть з таким обмеженням землі, якою володіли ті ж самі патриції її все ще було дуже багато. Для кращого розуміння масштабів таких земельних ділянок ми також хочемо звернути увагу на саме визначення слова «югер». Звертаючись до «Енциклопедичного словника Брокгауса і Єфрона» ми можемо побачити: «...це міра поверхні, що служила для вимірювання площі поля і становила власне площу, яку можна зорати за день парою (iugo) волів, запряжених в ярмо. [2]».

Рішенням такого роду проблеми, стала поява в Стародавньому Римі вільних орендарів – *колонів*. На думку В. Ткаченка: «...із середини I ст. здача землі в оренду стала досить поширеним явищем. Колонатні відносини все більше розвивались, тому згодом почали розрізняти дві категорії колонів: 1) місцеві жителі, які обробляли землю своєю працею; 2) міські жителі, які посиляли своїх рабів працювати на полях місцевих землевласників [3]».

З часом, а саме в період імперії, колони стали юридично залежною категорією населення, які мали певну правоздатність, але настільки обмежену, що мало чим відрізняло його від раба. В статті Козинець І.Г. та Лозицької Я. А. чітко вказано характеристики колони імперської доби:

« – колон жив на чужій землі, обробляв її, сплачував господареві грошову плату, або натуральний оброк;

– колон був прикріплений до землі, тобто не міг залишити її добровільно або бути відірваним від неї проти його волі;

– в особистому відношенні колон вільний. Може мати майно та порушувати проти господаря кримінальне переслідування, а в ранній період – цивільний позов.

– положення колонату спадкове [4].»

Підсумовуючи вищесказане ми можемо зрозуміти, що земельні власники зрозуміли, що здача в оренду земель є набагато ефективнішою та якіснішою формою прибутку та ведення господарства. Таким чином задовольнялись, як і потреби великих землевласників так і більш біднішого шару населення, що не мали таких земельних масивів. Але часом бідніший прошарок римського суспільства став юридично залежним класом, який хоч і мав певні права, такі як право на шлюб чи право на захист власних інтересів, все ж був дуже схожий до рабів, адже колони були прикріплені до землі та не могли залишити її добровільно.

Крім самого поняття інституту колонату, у період Республіки та в часи класичного римського права було створено нові форми права на чужі речі, які до того не були відомі народу, а саме – *емфітевзис та суперфіцій*.

Класичне право визначає, що терміном *емфітевзис* (грецьк. - обробка, насадження) позначалася тривала (100 і більше років) спадкова оренда землі, яка широко практикувалася в Римській державі [5]. Для кращого розуміння цього терміну ми хотіли б навести приклади думок про емфітевзис двох науковців.

Грегорі Ром вказує, що: «емфітевзис це договір, відповідно до якого власник передає земельну ділянку у користування емфітевту (*emphyteuta*) безстроково або на певний строк в обмін за дуже низьку плату [6] ».

У визначенні, наданим Г.Ф. Пухтою, емфітевзис представлено як «право на призначену для землеробства земельну ділянку, з владою повного користування нею, супроводжуване навіть фактичним володінням, так що існування чужого права власності на цю ділянку виявляється лише з деяких обов'язків, які лежать на емфітевті по відношенню до власника [7]» .

В роботі Копилова А.В також зазначено, що до категорії земель, які могли передаватися у спадкову оренду, могли належати: а) державні землі (*agri vectigales*), за винятком тих, які за аграрними

законами перейшли до приватної власності; б) міські землі (*agri municipales*); в) землі імператора (*agri fiscales*), якими відали фінансові посадовці; г) землі жрецьких колегій (*agri sacerdotales*); д) власне *agri emphiteutici*, що утворилися в часи Імперії [8].

Від звичайної оренди, емфітевзис відрізняється в першу чергу тим, що досить було своєчасно сплачувати всі податки і виконувати повинності – орендатор та його спадкоємці зберегли за собою землю. Договір про встановлення такого роду користування землею містив у собі таке зобов'язання власника: наймач не буде позбавлений держання, поки вносить плату згідно з договором. Також орендатор наділявся правом застави і навіть відчуження емфітевзиса – повністю або частково, - щоб тільки не постраждали інтереси власника [9].

Не менш цікавим за своєю природою є *суперфіцій*.

Ірина Висіцька в своїй статті вказує, що: «Суперфіцій за своєю правовою суттю є видом речових прав на чуже майно, а саме – правом володіти та користуватися чужою землею для забудови [10]». Окремі міські общини нерідко здавали ділянки міської землі під забудову, що згодом спонукало до такого способу передачі земель і приватній особі.

Також Ірина Висіцька наголошує на тому, що: «Право власності на споруджену будівлю належало власникові земельної ділянки за правилом *superficie ssolocedit* – будівля слідує за землею.

...суперфіціарій мав право користуватися і розпоряджатися зведеним на чужій землі будинком чи іншою спорудою на свій розсуд: право продати, подарувати, обміняти, здати в найм тощо. Таким чином, його права максимально наближалися до права власності, але таким не були [11]» .

Не слід забувати і про сервітути, як не менш важливу складову земельних відносин.

В посібнику авторства Агафонова С. сказано: «Сервітут - це право на чужу тілесну річ, згідно з яким річ, крім свого власника, служить ще й іншій особі в якомусь одному або декількох відношеннях [12]»

З самого початку сервітути, як право на чужу річ виникли з земельних відносин. З часом вони поширилися і на всі інші речі, а відтак почали поділятися на речові і особисті сервітути. Ця відмінність встановлювалася за суб'єктом права: особистий сервітут належав певній особі персонально; речовий сервітут також належав особі, але як власнику земельної ділянки або іншої речі.

Таким чином, підводячи підсумки всього дослідження особливостей земельних правовідносин, ми можемо визнати, як на той час, надзвичайну структурованість та позитивний розвиток земельних відносин в Стародавньому Римі. Аналізуючи дослідження різних науковців ми можемо чітко побачити, яким чином римляни боролись з земельною проблемою та розвивали земельне право. *Колонати* – вільні орендарі, що згодом стали юридично залежним населенням, були порятунком для майже знищеної сільськогосподарської ланки, яка існувала в часи Республіки. Поява ж нової форми права на чужі речі, а саме – *емфітевзису*, як довгострокової оренди сільськогосподарських земель, та *суперфіцій*, як оренда землі для майбутньої забудови, тільки більше сприяли розвитку земельних відносин. Остаточне ж утвердження видів земельних сервітутів, в кінці кінців ще раз підтвердило, що римське право не просто розвивається, а і формує могутній фундамент для всього світового права.

Врешті решт, поняття суперфіцій, емфітевзис існують дотепер. Вони були дещо видозмінені та доповнені відповідно до вимог сучасного світу. В сучасному українському законодавстві загальні положення про суперфіцій містяться в главі 34 ЦКУ[12] та главі 161 ЗКУ[13]. Мета цього інституту залишилась незмінною – власник передає землекористувачу право володіння та користування земельною ділянкою для забудови, зберігаючи за собою право розпорядження нею (продавати, дарувати тощо). Єдине, що відрізняється від римського варіанту це те, що будівля збудована на ділянці стає власністю землекористувача, а не землевласника. Суть же емфітевзису в українському законодавстві взагалі не змінилась. Вся продукція вирощена на ділянці є власністю землекористувача, а землевласник отримує лише орендну плату за саму земельну територію.

Отже, земельні правовідносини в Стародавньому Римі стрімко розвивались, та згодом стали підґрунтям для розвитку сучасного земельного права в різних країнах світу, в тому числі і України.

Перспектива подальшого дослідження може бути спрямована на більш поглиблене вивчення кожного з елементів земельних правовідносин в римському праві.

1. Энциклопедический словарь / изд.: Ф. А. Брокгауз, И. А. Ефрон. Санкт-Петербург : Типо-литогр. И. А. Эфрона, 1896. Т. 17 : Култагой – Лёд. [4], 482 с. 2. Обнорский Н. П., Югер // Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона : в 86 т.

(82 т. и 4 доп.). — СПб., 1890—1907. 3. Ткаченко В. Лекції з історії розвитку державно-правових відносин у давньогрецькій та давньоримській цивілізаціях: навч. посібник: МАУП. 2005. 364с. 4. Козинець І.Г. Лозицької Я. А. ПРАВОВИЙ РЕЖИМ КОЛОНАТУ В РИМСЬКІЙ ІМПЕРІЇ: стаття: URL: http://ir.stu.cn.ua/bitstream/handle/123456789/17445/Козинець_Лозицька_Прав.реж.к_олонату.pdf?sequence=1&isAllowed=y. 5. Лекція №5 Речове право: URL: <https://lawcollege.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/03/LEKTSIYA-Rechove-pravo.pdf>. 6. Gregory W. Rome An elegy for emphyteusis // Civil law commentaries. Vol. 1. – Winter 2008. 7. William Smith, LLD, William Wayte, G. E. Marindin. A Dictionary of Greek and Roman Antiquities. – London. Albemarle Street. John Murray. – 1890. 8. Копылов А.В. Вещные права на землю / А.В. Копылов. – М. : Статут, 2000. – 254 с. 9. William Smith, LLD, William Wayte, G. E. Marindin. A Dictionary of Greek and Roman Antiquities. – London. Albemarle Street. John Murray. – 1890. 10. Ірина Висіцька Суперфіцій: правова природа, істотні умови, форма, підстави припинення: URL: <https://vysitska.com/2020/02/17/суперфіцій-правова-природа-істотні-у/>. 11. Ірина Висіцька Суперфіцій: правова природа, істотні умови, форма, підстави припинення: URL: <https://vysitska.com/2020/02/17/суперфіцій-правова-природа-істотні-у/>. 12. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. 13. Земельний кодекс України від 25.10.2001 № 2768-III.

УДК

Гвоздецький В.Д., д.ю.н., професор, Васільєва К.О., здобувач освіти першого бакалаврського рівня (Національний університет водного господарства та природокористування, м.Рівне)

ВРЕГУЛЮВАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИН ОТГ НА ЗАКОНОДАВЧОМУ РІВНІ

Реформа місцевого самоврядування на засадах децентралізації, концептуальні засади якої були схвалені у 2014 році, а почали реалізовуватися у 2015 році, виявилась серед найрезультативніших та найефективніших із проголошених стратегічних реформ.

З огляду на суперечливі процеси децентралізації влади у сфері земельних правовідносин в Україні у системі публічного управління землями дослідження правових ознак, елементів і змісту правового режиму земель ОТГ, а також забезпечення його реалізації у діяльності ОТГ набуває важливого теоретичного та практичного значення. Також дуже важливим моментом стало прийняття 31.03.2020 року Закону № 552-IX, що фактично відкриває ринок землі в Україні. Поряд з цим, низка інших законотворчих ініціатив з питань земельної реформи в

Україні вже прийняті в першому читанні, або знаходяться на етапі розгляду в комітетах Верховної Ради, але у теорії земельного права дані питання й надалі залишаються недостатньо дослідженими, що й обумовлює актуальність теми роботи.

Вважаю за необхідне звернути увагу на те, що 01.07.2021р. (в рамках Закону № 552-ІХ.) набуде чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо умов обігу земель с/г призначення». Відповідно до цих змін - все ж таки забороняється продаж с/г землі державної і комунальної власності, що власне звужує права ОТГ. Закон говорить про «відкритий ринок землі» для юридичних та фізичних осіб, з певними обмеженнями, та умовами.

Неможливо й оминати і той факт, що в рамках реформи ОТГ мають тверді перспективи розпоряджатися значними фондами земель сільськогосподарського та іншого призначення, що знаходиться в її межах. Як вже прийняті законодавчі акти, та ті, що на часі розглядаються розширюють можливість Об'єднаних територіальних громад по ефективному володінню й управлінню належним їм земельним фондом.

Відтак, Проект Закону № 2194 «Про внесення змін до Земельного Кодексу України та інших законодавчих актів щодо удосконалення системи управління та дерегуляції у сфері земельних відносин, прийнятий за основу (в першому читанні) 14.11.2019р., покликаний децентралізувати управління землями, передаючи державні землі за межами населених пунктів у комунальну власність громад, в тому числі окремі функції контролю з їх використання відповідним місцевим органам. Законопроект № 2194 передбачає, що землями комунальної власності територіальних громад будуть вважатися землі державної власності, розташовані за межами населених пунктів в рамках таких територіальних громад крім земель та земельних ділянок. [1, с. 20]

Земельні ділянки в межах ОТГ, право державної власності на які зареєстровано в ДРРП, переходять у власність територіальної громади просто з моменту державної реєстрації права комунальної власності на них. Інші земельні ділянки та землі, не сформовані у земельні ділянки, для переходу у комунальну власність будуть потребувати процедури (та відповідно, витрат) на їх формування, та внесення до земельного Кадастру.

Важливим фактором є те, що перехід земельної ділянки із державної в комунальну власність не стане підставою для припинення права оренди та інших речових прав на неї. Внесення змін до вже діючого договору оренди зі зміною органу, що здійснює розпорядження такою земельною ділянкою – не вимагається, і буде здійснюватися лише за згодою сторін. Що може містити в собі проблему. Оскільки відомо, що у багатьох регіонах непоодинокі випадки, коли державні землі орендуються на довгі терміни під дуже низькі відсотки, це означатиме суттєві фінансові втрати для територіальних громад.

Важливі аспекти Законопроекту 2194:

1. Із дня набрання чинності № 2194, і до державної реєстрації права ТГ(комунальної)власності на земельні ділянки, що перебували в державній власності-органи виконавчої влади, що раніше здійснювали розпорядження такими земельними ділянками, вже не будуть мати права здійснювати розпорядження ними. Це створить певний перехідний період, протягом якого територіальним громадам буде неможливо організувати ефективне використання зазначених земель. Тож в інтересах ОТГ буде максимально прискорити перереєстрацію земельних ділянок державної власності – в комунальну.

2.Спрощується процедура встановлення меж територіальної громади. Вимоги усього дві: щоб ця межа не змінювала меж адміністративно-територіальних одиниць, і щоб вона не проходила по середині якоїсь вже сформованої земельної ділянки;

3.Місцеве самоврядування отримає можливість змінювати цільове призначення земельних ділянок приватної власності, та затвердження детальних планів територій за межами населених пунктів.

Ще один закон, який розглянемо - це Закон № 711-ІХ «Про внесення змін до Земельного Кодексу України та інших законодавчих актів щодо планування використання земель», який був прийнятий 17.06.2020р. (набрання чинності відбудеться 24.07.2021р.В межах цього закону пропонується процедура, яка спростить та прискорить отримання земельних ділянок державної власності в користування, або в рамках безоплатної приватизації. Планується, що пошук резервування (строком на два тижні) зацікавленою особою підходящої земельної ділянки буде здійснюватися через Інтернет, безпосередньо на публічній електронній кадастровій карті. Експонування такої ділянки (викопіювання з наданням спеціального кадастрового номеру)

буде здійснюватися в автоматичному режимі. Тоді як зараз така особа змушена завчасно готувати та надавати до місцевої ради картографічні матеріали того місця, де вона хотіла б отримати ділянку. І при цьому не має гарантії, що за той час, поки вона готує документи, цю ділянку не виділять комусь іншому. [2, с. 5].

Ще один Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обігу земель сільськогосподарського призначення» від 31.03.2020р. № 552-ІХ, цей Закон знаменує собою довгоочікуване відкриття в Україні ринку земель сільськогосподарського призначення, має набрати чинності 1 липня 2021 року.

Відповідно до цього визначено кому заборонено і хто може купувати землю.

Купувати землю дозволено: громадянам України; територіальним громадам; Державі Україна; Юридичним особам України, учасниками яких є лише громадяни України, держава чи органи місцевого самоврядування.

Купувати землю заборонено: Іноземцям та особам без громадянства. Юридичним особам, учасниками(засновниками) або кінцевими бенефіціарними яких є іноземці. Юридичним особам учасниками яких є громадяни держави-агресора чи іншої держави, у яких неможливо встановити кінцевого бенефіціара, або якщо останній зареєстрований в офшорній зоні; членам терористичних операцій; Фіз/юр особам стосовно яких застосовано персональні санкції; Фіз/юр особи зареєстровані в державах що не працюють у сфері протидії відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом.

Важливим аспектом закону є:

- заборона купівлі с/г землі ближче ніж 50 км до державного кордону (крім тих місцевостей, де держкордон проходить по морській ділянці) для юридичних осіб, учасниками яких є іноземці;
- одній фізичній особі чи юридичній особі заборонено володіти площею сільськогосподарських земель, що перевищує 10 тис.га;
- громадяни України з 01.07.2021 до 01.01.2024 можуть володіти до 100 га сільськогосподарської землі. З 01.01.2024 обмеження складатиме 10 тис.га;
- площа с/г земель у власності юридичної особи не може перевищувати загальної площі земель, які можуть перебувати у

власності усіх її учасників (членів, акціонерів), але не більше 10 тис.га.[4,12]

Ще один важливий законопроект, над яким йде активне напрацювання є Законопроект № 2195 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо продажу земельних ділянок державної та комунальної власності або прав на них (оренди, суперфіцію, емфітевзису) через електронні аукціони, прийнятий в першому читанні 14.11.2019р.

Законопроект запроваджує прозорий процес земельних електронних аукціонів, й зобов'язує продавати державні та комунальні землі винятково через такі аукціони.

Основні положення Законопроекту №2195:

- ніяких локальних торгів. Продаж земельних ділянок державної та комунальної власності, або прав на них, здійснюється виключно на конкурентних засадах через електронні аукціони;

- задля обмеження можливостей по зриву (електронних) земельних аукціонів, збільшується розмір гарантійного внеску, який не може становити менше 30 відсотків стартової ціни продажу землі, або 30 відсотків стартового розміру річної плати за користування земельною ділянкою. У разі зриву земельного аукціону з вини покупця-його гарантійний внесок не повертається;

- підписання договору купівлі або оренди земельної ділянки здійснюється автоматично, за допомогою електронних цифрових підписів. Цим усувається можливість зловживання, коли торгуються договори купівлі-продажу або оренди з одними умовами, а на підпис надаються тексти договорів з суттєво зміненими умовами.

- орендар має переважне право на викуп земельної ділянки, але за максимальною ціною торгів. Коли діючий орендар і інший покупець на аукціоні пропонують однакову найвищу ціну, то переможцем торгів оголошується саме орендар.

- організатор торгів має письмово повідомити орендаря про проведення таких торгів не пізніше ніж за 30 календарних днів до їх початку;

- стартова ціна для державних та комунальних земель не може становити менше їх нормативної грошової оцінки.

- максимальний розмір лоту для державних та комунальних земель не повинен перевищувати 20 гектарів. Це має надати рівні можливості

малим та середнім фермерам щодо купівлі таких земельних ділянок, оскільки їх ціна є цілком доступною.

Система електронних земельних аукціонів має відбуватися в державній електронній торговій системі Прозоро. Що це означає для ОТГ? По-перше, нульові ризики корупції, бо технічно практично неможливо впливати на хід торгів. Все буде абсолютно прозоро, інформація в режимі онлайн доступна всім торговим майданчикам, учасникам та спостерігачам. Планується багато майданчиків, які займатимуться всіма адміністративними процедурами: підготовкою документів, перевітками покупців, завантаженням інформацію в систему.

Функція вповноважених представників ОТГ буде лише у виставленні на торги прав купівлі або прав оренди своїх земельних ділянок, і очікуванні на їх переможців [3,с.8

Указом Президента № 837 /2019 «Про невідкладні заходи з проведенням реформи та зміцнення держави» впроваджується пілотування Державного аграрного реєстру, основним завданням якого є адміністрування державної підтримки в АПК [5, с. 4].

За допомогою Аграрного реєстру планується адекватно ідентифікувати учасників ринку, знаходити саме тих фермерів, які мають отримувати підтримку, налагоджувати з ними ефективну комунікацію, імплементувати програми державної підтримки, спрощувати доступ до банківського кредитування, тощо.

Як це буде працювати? Створюється центральна база даних, яка отримує інформацію з Державного земельного кадастру, з Міністерства юстиції, з реєстру тварин та ін. Вся ця інформація буде в максимально концентрованому та доступному вигляді отримуватися самим (зареєстрованим в системі) фермером, використовуватися державними установами для формування політики, і комерційними банками (з дозволу фермера) для того, щоб спростити адміністрування кредиту, отримати вичерпну інформацію про аграрія. Проект державного аграрного реєстру в період з 05 по 21 лютого 2020 року вже пройшов пілотне випробування на базі 18 ОТГ в Львівській, Київській, Волинській, Черкаській, Миколаївській, та Одеській областях. Система аграрного реєстру, що випробовувалися, виявилася достатньо простою в користуванні, й дозволяє зареєструватися будь-кому за допомогою простого електронного ключа. Для аграріїв при

реєстрації в реєстрі є перевага в тому, що вони можуть оперативно подати заяву про помилку в Держгеокадастр.

В чому зацікавленість ОТГ в впровадженні та ефективному функціонуванні Державного аграрного реєстру? Економічна статистика показує, що чим більше відсоток зареєстрованих земель та аграріїв-користувачів цих земель на території, тим податкові надходження більші. Тож, чим більше земель і прав на них буде зареєстровано в межах ОТГ, тим більше коштів буде отримувати місцевий бюджет. Друге-це автоматизована аналітика питань агропромислового розвитку та земельних відносин. Завдяки чому кожна громада матиме можливість максимально просто розібратися по своїй території: скільки в неї аграріїв, землі, скільки зареєстрованих власників, орендарів, які строки оренди, тощо. Крім того, вже систематизована та узагальнена інформація з Держреєстру в перспективі буде необхідна ОТГ для складання генерального плану просторового розвитку громади, про який йшлося вище.

Отже дослідивши законодавчу базу яка регулює земельні правовідносини ОТГ можу зробити висновок що вона є недосконалою та потребує коректив. В даних законопроектах і законах мають регулюватися питання стосовно того скільки часу триватиме період передачі земель сільськогосподарського призначення у комунальну власність ОТГ, як зміниться функціональна складова стосовно управління відповідними землями, чи буде враховано інтереси тих хто нині орендує сільськогосподарські ділянки у держави на довгострокових умовах, з якого моменту податки на землю будуть лишатися в місцевому бюджеті, врешті-решт як бути ОТГ, територію якої не визначено.

1. Проект Закону про внесення змін до Земельного кодексу України та інших законодавчих актів щодо удосконалення системи управління та дерегуляції у сфері земельних відносин № 2194 від 01.10.2019р. (прийнятий в першому читанні 14.11.2019р.). URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=66970 – С. 20; 2. Закон України «Про внесення змін до Земельного Кодексу України та інших законодавчих актів щодо планування використання земель», від 17.06.2020р. № 711-IX . URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/711-IX#Text>; - с.5. 3. Проект Закону № 2195 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо продажу земельних ділянок державної та комунальної власності або прав на них (оренди, суперфіцію, емфітевзису) через електронні аукціони». URL : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/J100556A.html с. 8; 4. Закон України (законопроект № 2178-10) «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обігу земель сільськогосподарського призначення». URL :

http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JI00604A.html – с. 12; 5. Указ Президента № 837 /2019 «Про невідкладні заходи з проведенням реформи та зміцнення держави» впроваджується пілотування Державного аграрного реєстру, основним завданням якого є адміністрування державної підтримки в АПК. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/837/2019#Text> – с. 4;

УДК 349.6

Бедункова О.О., д.б.н., професор; Полюхович Ю.І., здобувач вищої освіти першого бакалаврського рівня (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне)

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ВИЗНАЧЕННЯ ХАРЧОВИХ ВІДХОДІВ

Харчові залишки створюють вагомі екологічні, соціальні та економічні наслідки через викидання їх величезної кількості на рівні виробників, споживачів чи домашніх господарств. Інформація про масштаби харчових відходів, їх джерела та пов'язані з ними проблеми, зокрема вплив на навколишнє середовище, має вирішальне значення для розробки стратегій сталого розвитку суспільства. Адже, розуміння цінності харчових відходів відкриває нові горизонти економічного зростання, пропонуючи відходи в якості вихідної сировини для синтезу продуктів на біологічній основі в замкненому циклі.

У всьому світі реалізуються та розвиваються зусилля та ініціативи щодо боротьби з харчовими відходами. У 2015 році Організація об'єднаних націй визначила ціль 12 в галузі стійкого розвитку (ЦСР) «Забезпечення раціональних моделей споживання та виробництва», у рамках котрої завдання 12.3 стосується харчових відходів: «До 2030 року скоротити вдвічі на душу населення глобальні харчові відходи в роздрібній торгівлі та на рівні споживача, а також зменшити втрати продовольства та поставок, у тому числі втрати після збору врожаю» [1]. Європейська комісія зобов'язалась досягнути цілі ЦСР у Європейському плані дій з циркуляційної економіки, визначивши харчові відходи в якості пріоритетного напрямку [2]. Більше того, ЄС зробив правки до Рамкової директиви про відходи 2008/98/ЄС (WFD), встановивши обов'язковим моніторинг харчових відходів та звітність по ним з боку країн-членів ЄС, щоб: встановити базовий рівень для досягнення цілей зі скорочення харчових відходів; виявлення

відповідних потоків харчових відходів, які варто оцінювати з точки зору економіки замкненого циклу [3].

Для того, щоб визначити пріоритетність заходів зі скорочення харчових відходів, необхідний систематизований підхід до обліку харчових відходів як на національних так і на континентальних та глобальному рівнях, що передбачає чітке визначення самого терміну «харчові відходи».

Попри широкий термінологічний апарат українського законодавства, чітке однозначне визначення терміну “харчові відходи” відсутнє. Однак, він зустрічається в тексті ряду нормативних та законодавчих актів. Так, у ст. 46 - Гігієнічні вимоги під час поводження з харчовими відходами Закону України «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів» [4] для уявлення про харчові відходи наведені неїстівні субпродукти та інші залишки.

Державний класифікатор відходів [5] передбачає віднесення всіх можливих харчових залишків до групи 15, згідно КВЕД [6], та надає кілька класифікаційних угруповань відходів виробництва та перероблення харчових продуктів та напоїв, у тому числі відходів кінцевої продукції виробництва продуктів. У розділі II, п. 2.17 Наказу МОЗ України «Про затвердження державних санітарних норм та правил утримання територій населених місць» [6] використано таке поняття як “залишки харчових продуктів”.

Сам термін "харчовий продукт" вживається в Законі України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» [7] у значенні, наведеному в Законі України «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів» [4]. Закон України «Про відходи» [8] не містить жодного згадування про харчові відходи, або ж залишки харчових продуктів.

У Національній стратегії управління відходами в Україні до 2030 року [9] харчові відходи наводяться в розрізі відходів виробництва продукції сільського господарства, а в розрізі побутових відходів вжито термін “відходи, що біологічно розкладаються”. При цьому, в описі етапів реалізації Стратегії поводження з побутовими відходами не йдеться про пріоритетність питань утилізації цього виду відходів.

Взагалі, в літературі та галузі, харчовими відходами прийнято вважати продовольчі продукти, які втратили свої споживчі властивості (скінчився термін придатності, пошкоджене пакування, продукт забруднений тощо). До цієї категорії належать: залишки їжі, очистки

овочів, кістки та інші відходи закладів громадського харчування (ресторан, бар, кафе, їдальня, закусочна, піцерія, кулінарія, кіоск та ін.); відходи та брак, що виникають на підприємствах харчової промисловості (хлібозаводи, м'ясокомбінати, пекарні та ін.); прострочені та зіпсовані продукти харчування з прилавків магазинів та ринків; харчові відходи домогосподарств. При цьому, непридатна до вживання харчова продукція може утворюватися на будь-якому етапі її життєвого циклу: під час виробництва, при зберіганні, переробці чи вживанні.

Діяльність Організації об'єднаних націй у межах програми з охорони навколишнього середовища (UNEP) та Комітету зі всесвітньої продовольчої безпеки (FAO) розглядає чітко визначену категорію харчових відходів “food waste” (харчові відходи) або “food loss” (харчові збитки), як компоненти втрат харчових продуктів. За визначенням UNEP, харчові відходи утворюються за будь-якого видалення харчових продуктів із ланцюга поставок харчової продукції, які раніше були придатні до використання людьми, але в якійсь момент стали зіпсовані, або прострочені, що передусім спричинили неграмотна економічна поведінка, погане управління запасами або халатне ставлення до продуктів харчування [10]. За визначенням ФАО, під харчовими відходами (ХВ) розуміється продовольство, призначене для споживання в їжу людиною, яке викидається чи псується на етапі споживання незалежно від причин [11].

Агентство з охорони навколишнього середовища США (ЕРА) використовує загальний термін “втрачена їжа” маючи на увазі продукти харчування, які не використовувались за призначенням, що передає зміст втрати цінного ресурсу. У рамках програми «Стійке управління продуктами харчування» ЕРА додатково надає ще три ключові терміни, які стосуються проблеми продукування харчових залишків: “надлишкова їжа”, яку збирають та жертвують бідним людям; “харчові відходи”, як залишки з тарілок - їжа яку подавали але не з'їли, зіпсована їжа, шкаралупа та шкірки, що вважаються неістівними та відправляються на корм тваринам, компостування, анаеробний розклад, складування чи захоронення, спалювання з рекуперацією енергії, тобто продукти харчування, які більше не мають цінності та з ними необхідно поводитись як з відходами; “втрати продовольства” - невикористані продукти сільськогосподарського сектора, в тому числі незібрані врожаї [9].

Дослідження Продовольчої та сільськогосподарської організації об'єднаних націй (FAO) показало, що майже третина продуктів харчування, які виробляються людьми для споживання щороку, а це близько 1,3 мільярдів тон/рік, викидається [13]. За їх даними, у перерахунку на душу населення кількість харчових відходів у Європі та Північній Америці становить 95-115 кг/рік, а в країнах Африки та Азії від 6 до 11 кг/рік [14].

Згідно визначення, запропонованого Європейським проектом «Використання продуктів харчування для соціальних інновацій шляхом оптимізації стратегій попередження утворення відходів» (FUSIONS), що мав успішну реалізацію впродовж 2012-2016 років, термін “харчові відходи” застосовується виключно до продуктів харчування, які утилізуються за певними технологіями. До них належать компостування, анаеробне зброджування, біоенергетика, когенерація, спалювання, каналізування, захоронення. ХВ не вважаються відходами, якщо вони використовуються в якості корму для тварин або біопереробки [15].

Попри наявну відмінність у термінології, очевидним лишається факт нераціонального використання продовольчої сировини та харчового ресурсу на всіх етапах їх життєвого циклу, які постійно ускладнюються в процесі індустріалізації та глобалізації. Саме тому, передові підходи до мінімізації кількості харчових відходів базуються на концепції попередження. Відповідно цієї концепції деякі дослідження класифікують ХВ за категоріями: утворенню яких можна запобігти (викинуті продукти, які потенційно могли бути з'їдені); утворенню яких ймовірно можна запобігти (продукти харчування, які не їдять деякі споживачі через особисті переваги або рецепти їжі, але які можна було б використати в іншому випадку, наприклад, хлібні шкоринки або картопляні шкурки); утворення яких є неминучим (нехарчові відходи, в тому числі кістки, яєчна шкаралупа, апельсинова кірка і чайні пакетики) [10, 16].

Таким чином, проведений огляд українських нормативно-правових актів виявив відсутність офіційного терміну “харчові відходи” в державному законодавстві. У світовій практиці відзначається розмежування понять “харчові втрати” та “харчові відходи”, що окреслює відповідні механізми поводження з залишками продуктів харчування та продовольства на різних етапах їх життєвого циклу. Чітке розмежування даних термінів на законодавчому рівні

дозволить встановлювати необхідні вихідні умови та точно відслідковувати прогрес у досягненні цілей 12.3 ЦСР.

1. ООН. Преобразование нашего мира: Повестка дня в области устойчивого развития на период до 2030 года, Резолюция Организации Объединенных Наций А / RES / 70/1 (2015) [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://ips.ligazakon.net/document/MU15167> (дата звернення 22.05.2021 р.). 2. Європейська комісія. Економіка замкнутого циклу. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://ec.europa.eu/environment/topics/circular-economy_en (дата звернення 22.05.2021 р.). 3. Бизек В. Опыт Европейского Союза в экономике замкнутого цикла. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://wecoop.eu/wp-content/uploads/2020/09/7.12.20_DKU-Bizek-Circular-Economy.pdf (дата звернення 22.05.2021 р.). 4. Закон України «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів». Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1998, № 19, ст. 98. 5. Державний класифікатор України. Класифікатор відходів ДК 005-96. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0089217-96#Text> (дата звернення 12.12.2020). 6. Наказ Міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження державних санітарних норм та правил утримання територій населених місць» N 145 від 17.03.2011 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0457-11#Text> (дата звернення 12.12.2020). 7. Закон України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення». Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1994, № 27, ст. 218. 8. Закон України «Про відходи». Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1998, № 36-37, ст. 242. 9. Національна стратегія управління відходами в Україні до 2030 року. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/820-2017-%D1%80#Text> (дата звернення 12.12.2020). 10. Food wastage footprint impacts on natural resources. Food and Agriculture Organization of the United Nations, 2013. [Електронний ресурс]. Режим доступу: www.fao.org/docrep/018/i3347e/i3347e.pdf (дата звернення 12.12.2020). 11. Продовольственные потери и пищевые отходы в контексте устойчивых продовольственных систем. Доклад группы экспертов высокого уровня по вопросам продовольственной безопасности и питания. Рим : ГЕБУ, 2014. 142 с. 12. Sustainable Management of Food Basics. United States Environmental Protection Agency. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.epa.gov/sustainable-management-food/sustainable-management-food-basics#Food%20Waste> (дата звернення 15.12.2020). 13. Global food loses and food waste - Extent, causes and prevention. Food and Agriculture Organization of the United Nations, Rome, 2011. 14. Mitigation of food wastage: Societal costs and benefits. Food and Agriculture Organization of the United Nations, 2014. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.fao.org/3/a-i3989e.pdf> (дата звернення 12.12.2020). 15. FUSIONS Definitional framework for food waste, 2014. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.eu-fusions.org> (дата звернення 15.12.2020). 16. Parfitt J., Barthel M., MacNaughton S. Food waste within food supply chains: Quantification and potential

УДК 346.1

Варламова Ю.В., здобувач вищої освіти другого рівня
(Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне)

науковий керівник: Водоп'ян Т.В., к.ю.н., доцент
(Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне)

СКОРОЧЕННЯ ТА ПЕРЕРОБЛЕННЯ ВІДХОДІВ ЯК ОДНА З ГОЛОВНИХ ЕКОЛОГІЧНИХ ПРОБЛЕМ В ГОСПОДАРСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Стрімкий розвиток технологій та виробництва має не лише позитивні наслідки. Техногенний вплив на природу стає помітнішим з кожним роком і люди починають замислюватися над способами протидії екологічній кризі.

В середині квітня голова Державної екологічної інспекції Андрій Мальований повідомив про найбільш нагальні проблеми українців пов'язані з екологією. Засновуючись на даних Держекоінспекції це: нестача питної води, забруднення повітря та відходи. Згідно з опитуванням Інституту Горшеніна та Представництва Фонду ім. Фрідріха Еберта в Україні такими екологічними проблемами вважають: забруднення водойм та дефіцит питної води (51,0%), зростання кількості побутових та промислових відходів (45,9%) та забруднення атмосферного повітря (38,1%) [1].

Як бачимо, серед лідерів стоїть питання відходів. І це не дивно, коли майже чверть населення не має доступу до системи централізованого вивозу сміття [1], а на переробку попадає лише близько 5% від загальної маси побутових відходів [2].

Деякі підприємства знайшли цікаві рішення аби боротися з відходами та перетворювати їх на щось корисне. На Вінничині з'явилися пішохідні доріжки, вимощені плиткою створеною з переробленого пластикового сміття. Подібний винахід зробили в

Африці – у Найробі масово виготовляють пластикову цеглу, що є легшою за бетонні блоки та менш крихка.

Через пандемію збільшилася кількість відходів у вигляді використаних засобів захисту та гігієни. І таким відходам знайшли друге життя - в Британському Кардіффі з використаних масок виготовляють шкільні стільці та ящики для інструментів. А в Таїланді збирають з дна старі рибальські сітки і переробляють на захисні маски.

Держекоінспекція досить часто фіксує випадки недотримання природоохоронного законодавства, які допускаються органами місцевої влади. Однією з причин значної кількості порушень є низький рівень відповідальності. Зокрема те, що в Україні досі існують штрафи, розміром 85-170 гривень, які не переглядаються десятиріччями. Для ефективної боротьби з порушниками потрібно провести перегляд санкцій та закріпити їх збільшення.

На щастя продовжується робота над новими законопроектами, що одразу передбачають вищу відповідальність за їх порушення. Наприклад, 1 червня Верховна Рада ухвалила законопроект № 2051–1 «Про обмеження обігу пластикових пакетів на території України». Коли він вступить в дію, в об'єктах роздрібної торгівлі, громадського харчування та надання послуг стане заборонено безкоштовно розповсюджувати більшість пластикових пакетів за незначними виключеннями. За порушення цього закону передбачено значний адміністративно-господарський штраф, що становить від 8,5 тисяч до 17 тисяч гривень. В разі потворного правопорушення стягнення сягне 34 тисяч гривень [3].

На суб'єктів господарської діяльності покладено чимало обов'язків у сфері поводження з відходами. Серед них: запобігання утворенню та зменшення обсягів утворення відходів, забезпечення приймання та утилізації використаних пакувальних матеріалів і тари, визначення складу та властивостей утворюваних відходів, ведення обліку відходів, належне зберігання та утилізація відходів, тощо. Повний перелік обов'язків із понад двадцяти пунктів міститься в статті 17 Закону України «Про відходи» [4].

Аби зменшити обсяг утворення відходів, статтею 40 Закону України «Про відходи» [4] передбачено стимулювання заходів щодо утилізації відходів та зменшення їх кількості у вигляді пільг щодо оподаткування прибутку від реалізації продукції, виготовленої з використанням відходів, пріоритетного державного кредитування,

спеціальних державних субсидій, дотацій, тощо. Вони надаються суб'єктам господарської діяльності, які впроваджують технології, спрямовані на зменшення обсягів утворення відходів, утилізують відходи в процесі виробництва продукції (виконання робіт, надання послуг), здійснюють їх збирання і заготівлю, будівництво підприємств і цехів, а також організують виробництво устаткування для утилізації відходів, беруть пайову участь у фінансуванні заходів щодо утилізації відходів та зменшення обсягів їх утворення.

Питанням захисту довкілля переймається весь світ. Оновлюється законодавство, приймаються програми, що мають змінити звичний уклад життя. Серед найамбітніших можна назвати Європейський зелений курс, прийнятий Європейським союзом. Він містить шляхи до сталої «синьої економіки», план дій на шляху до нульового забруднення (в тому числі зменшення кількості відходів), план органічного виробництва тощо. Більшість таких планів розписані по 2030 рік, оскільки передбачають великий обсяг роботи, що неможливо зробити за рік чи два.

В Україні наразі триває адаптація законодавства в екологічній сфері до норм і стандартів Європейського Союзу. Для ефективної роботи потрібно налагодити ефективну співпрацю між центральними та регіональними органами влади, місцевим самоврядуванням та громадянами. Лише спільні дії допоможуть досягнути поставлених цілей та покращити екологічну ситуацію.

1. Мальований А. Топ-3 екологічні проблеми в Україні. Урядовий портал. Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/news/u-derzhekoinspekciyi-nazvali-top-3-ekologichni-problemi-v-ukrayini>. 2. Прокопенко С. Демонстрація найсучасніших та найекономічніших комплексних мобільних рішень з перероблення змішаних ТПВ у 2021 році можлива на полігонах України. Електронний журнал ECOBUSINESS. Режим доступу: <https://ecolog-ua.com/news/demonstraciya-naysuchasnishyh-ta-nayekonomnishyh-kompleksnyh-mobilnyh-rishen-z-pereroblennya>. 3. Проект Закону про обмеження обігу пластикових пакетів на території України, № 2051-1. Режим доступу: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=66892. 4. Про відходи. Закон України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1998, № 36-37, ст.242.

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВАДЖЕННЯ МЕДИЧНОЇ ПРАКТИКИ З НАДАННЯ МЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ ДІТЯМ

Конституція України надає гарантію кожному громадянину охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування (стаття 49) [1].

Гарантуючи право на медичну допомогу держава встановлює певні вимоги щодо суб'єктів, які її надають. Надання медичної допомоги дітям, тобто особам до 18 років, вимагає дотримання спеціальних вимог.

Організаційні, кадрові і технологічні вимоги до матеріально-технічної бази суб'єкта, обов'язкові для виконання під час провадження господарської діяльності з медичної практики, а також визначають вичерпний перелік документів, що додаються до заяви про отримання ліцензії на провадження господарської діяльності з медичної практики встановлені Ліцензійними умовами провадження господарської діяльності з медичної практики, затвердженими Постановою Кабінету Міністрів України від 2 березня 2016 р. № 285[2].

Медична практика провадиться:

за лікарськими спеціальностями та спеціальностями молодших спеціалістів з медичною освітою, перелік яких затверджений МОЗ;

за видами медичної допомоги (екстрена, первинна, вторинна (спеціалізована), третинна (високоспеціалізована), паліативна, медична реабілітація);

за місцем (місцями) її провадження, яке (які) зазначені у заяві про отримання ліцензії та в документах, що додавалися до неї (з урахуванням внесених до них змін, поданих ліцензіатом органам ліцензування).

За місцем проживання (перебування) неповнолітнього пацієнта може надаватися:

первинна медична допомога;

вторинна (спеціалізована) медична допомога, яка може надаватися в амбулаторних умовах;

невідкладна та екстрена медична допомога;
паліативна допомога, зокрема психологічна допомога;
допомога у проходженні медичної реабілітації;
виїзна (мобільна) консультативно-діагностична допомога.

У медичній практиці надавач медичних послуг застосовує тільки ті методи профілактики, діагностики, лікування, реабілітації, лікарські засоби, медичні вироби, вироби медичного призначення та дезінфекційні засоби, що не заборонені до застосування Міністерством охорони здоров'я України.

Медичну допомогу повинні надавати особи, які відповідають єдиним кваліфікаційним вимогам, затвердженим МОЗ.

Наказом МОЗ України від 22.02.2019 № 446 «Деякі питання безперервного професійного розвитку лікарів» затверджено Порядок проведення атестації лікарів та Номенклатуру лікарських спеціальностей.

Перелік лікарських посад у закладах охорони здоров'я, затверджений наказом Міністерства охорони здоров'я України 28.10.2002 № 385 та встановлює такі посади лікарів, які надають медичну допомогу дітям як алерголог дитячий, лікар-анестезіолог дитячий, лікар-гастроентеролог дитячий, лікар-гематолог дитячий, лікар-гінеколог дитячого та підліткового віку, лікар з гігієни дітей та підлітків, лікар-дерматовенеролог дитячий, лікар-ендокринолог дитячий, лікар-імунолог дитячий, лікар-інфекціоніст дитячий, лікар-кардіоревматолог дитячий, лікар-невролог дитячий, лікар-нефролог дитячий, лікар-нейрохірург дитячий, лікар-онколог дитячий, лікар-ортопед-травматолог дитячий, лікар-отоларинголог дитячий, лікар-офтальмолог дитячий, лікар-патологоанатом дитячий, лікар-педіатр, лікар-педіатр дільничний, лікар-педіатр-неонатолог, лікар-психіатр дитячий, лікар-психіатр дитячий дільничний, лікар-психіатр підлітковий, лікар-психіатр підлітковий дільничний, лікар-пульмонолог дитячий, лікар з радіаційної гігієни, лікар-стоматолог дитячий, лікар-терапевт підлітковий, лікар-уролог дитячий, лікар-фтизіатр дитячий, лікар-хірург дитячий [3].

Відповідно такі лікарі повинні пройти спеціалізацію саме як дитячий лікар.

Частиною другою статті 21 Закону України «Про повну загальну середню освіту» встановлено, що учні закладів освіти незалежно від підпорядкування, типу і форми власності забезпечуються медичним

обслуговуванням, що здійснюється медичними працівниками, які входять до штату таких закладів освіти або відповідних закладів охорони здоров'я, у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України. [4].

Забезпечення медичною допомогою вихованців (учнів, студентів) загальноосвітніх, професійно-технічних і вищих навчальних закладів здійснюється шляхом: укладення такими закладами договору з амбулаторно-поліклінічним закладом, що має ліцензію, згідно з яким відповідні послуги надаватимуться відокремленим структурним підрозділом амбулаторно-поліклінічного закладу; або відкриття в закладах медичних кабінетів фізичними особами - підприємцями, які провадять медичну практику на підставі ліцензії; або отримання такими закладами ліцензії та відкриття на підставі їх розпорядчого документа медичного кабінету без утворення закладу охорони здоров'я, що діятиме відповідно до положення про такий кабінет.

Суб'єкт господарювання повинен мати в наявності медичне обладнання, витратні матеріали та вироби медичного призначення, дозволені до використання в Україні і необхідні для виконання обсягу медичної допомоги, передбаченої уніфікованими клінічними протоколами, затвердженими МОЗ, за переліком спеціальностей, за якими провадиться медична практика.

Перелік медичного обладнання та техніки, яку повинен мати суб'єкт надання медичної допомоги дітям встановлено наказом МОЗ №739 від 31.10.2011 Про затвердження табелів оснащення медичною технікою та виробами медичного призначення структурних підрозділів консультативно-діагностичного центру.

Отже, провадження медичної практики у сфері медичного обслуговування дітей передбачає виконання ліцензійних вимог та спеціалізації фахівців, а також наявності в персоналу навиків комунікації з дітьми, як особливими суб'єктами.

1. Конституція України: Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996 р. № 30. Ст. 141. 2. Ліцензійними умовами провадження господарської діяльності з медичної практики. Постанова Кабінету Міністрів України від 2.03.2016 № 285 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/285-2016-%D0%BF#Text>. 3. Про затвердження переліків закладів охорони здоров'я, лікарських, провізорських посад, посад молодших спеціалістів з фармацевтичною освітою, посад професіоналів у галузі охорони здоров'я, посад фахівців у галузі охорони здоров'я та посад професіоналів

з вищою немедичною освітою у закладах охорони здоров'я. Наказ МОЗ України від 22.02.2019 № 446 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0892-02#Text> 4. Про повну загальну середню освіту. Закону України від 16.01.2020 № 463-IX URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20?find=1&text=%D0%BC%D0%B5%D0%B4%D0%B8%D1%87%D0%BD#w1_1 5. Про затвердження табелів оснащення медичною технікою та виробами медичного призначення структурних підрозділів консультативно-діагностичного центру. Наказ МОЗ від 31.10.2011 №739 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0739282-11#Text>

УДК 347.965.1

Лесько А.М., здобувач вищої освіти першого бакалаврського рівня

науковий керівник: Подвірна О.В., старший викладач (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне)

ДО ПИТАНЬ УЧАСТІ АДВОКАТА У ЗЕМЕЛЬНИХ СПОРАХ

Українським законодавством про адвокатуру передбачено, що однією з основних функцій діяльності адвоката є надання ним юридичної допомоги як представництва інтересів клієнта в цивільному судочинстві, тобто у сфері цивільних, житлових, земельних, сімейних, трудових та інших правовідносин. В українському суспільстві саме такий вид правової допомоги лишається найбільш затребуваним, а впровадження адвокатської монополії на представництво в судах з 1 січня 2019 року та оновлення цивільного процесуального законодавства у 2017 році (з новою редакцією у 2018 р.) посилює важливість вивчення цього питання на науковому рівні.

Проблема ролі адвоката в цивільному процесі, визначення його правового статусу була предметом досліджень таких науковців як В.М. Буробін, О.Д. Бойков, Т.В. Варфоломеева, В.М. Івакін, І.О. Насонова, С.Ф. Сафулько, О.Д. Святоцький, О.В. Синеокий, Є.Г. Тарло, Л.В. Тацій, Д.П. Фіолевський, М.Й. Штефан та інші.

У будь-якому процесі, у цивільному в тому числі, роль адвоката прямо залежить від того кола повноважень та прав, якими він наділений законом. Аналіз норм цивільного процесуального законодавства дає можливість дійти висновку, що адвокат у

цивільному процесі має *статус представника* та особи, яка *надає правову допомогу*. Так, відповідно до ст.15 Цивільного процесуального кодексу України представництво в суді як вид правничої допомоги здійснюється виключно адвокатом. Винятки становлять лише спори щодо захисту соціальних прав (право на отримання пенсій та соціальних виплат, житло, охорону здоров'я, медичну допомогу, відпочинок, тощо). Також ЦПК містить параграф «Представники», яким встановлюються вимоги до представників, їх повноваження, документи, що підтверджують ці повноваження [6].

Метою участі адвоката як представника в цивільному провадженні, зокрема і у спорах щодо земельних правовідносин - є надання вищевказаним особам правової допомоги шляхом забезпечення реалізації їхніх прав і обов'язків щодо захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави. М.Й. Штефан зазначає, що представник у цивільному судочинстві покликаний виконувати дві функції – здійснювати як процесуальне представництво, так і правозаступництво (захищати права й інтереси осіб, які беруть участь у справі) [7, с. 156]. Як зазначає Д.В.Дрейзіна, «адвокат у цивільному процесі є особливим представником, функція представництва якого є його професійним обов'язком» [1]. Адвокат зобов'язаний діяти в межах повноважень, наданих йому клієнтом, і водночас враховувати обмеження щодо вчинення окремих процесуальних дій. Перелік цих повноважень чи обмежень має бути визначено договором, який укладається між адвокатом та особою, інтереси якої він представляє у відповідному цивільному процесі [3]. Але це не означає, що адвокат є покірним слугою свого клієнта. Він зобов'язаний відмовитися від виконання договору, якщо результат, досягнення якого бажає клієнт, або засоби його досягнення, на яких він наполягає, є протиправними, суперечать моральним засадам суспільства, присязі адвоката України, правилам адвокатської етики. У зв'язку із цим, Р.А.Сидоров звертає увагу на специфіку правового статусу адвоката в цивільному процесі, відмічаючи, що «його процесуальне становище є складним: представник одночасно виступає і як особа, яка реалізує дані йому повноваження, і як носій самостійних процесуальних прав та обов'язків» [5, с. 8].

Ми погоджуємося з таким твердженням науковців, оскільки адвокат, крім прав та обов'язків, які закріплюються за адвокатом

цивільним процесуальним законодавством, володіє також комплексом професійних прав, обов'язків і гарантій, які передбачені, зокрема, Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [2] і Правилами адвокатської етики [4].

Доцільно звернути увагу на те, що в юридичній літературі науковці відносно самостійним процесуальним становищем характеризують діяльність не лише адвоката-представника, а й адвоката-захисника [1, с.164].

Роль і конкретні завдання адвоката мають свої особливості на різних стадіях цивільного процесу.

На стадії звернення до суду адвокату важливо детально опрацювати матеріали. Недооцінка значення цієї стадії процесу та формальне ставлення до неї можуть спричинити затягування розгляду справи в майбутньому та призвести до постановлення необґрунтованих рішень. Детальне опрацювання адвокатом матеріалів, наданих клієнтом, сприяє можливості визначитися з предметом позову та складом сторін, наявністю основних підстав для звернення до суду, наявністю чи відсутністю базових доказів, необхідністю отримання нових доказів, необхідністю вжиття заходів щодо забезпечення позову, вчинення інших процесуальних дій, спрямованих на обґрунтування позиції. Вже на стадії підготовки матеріалів та звернення до суду адвокат має вживати заходи для самостійного отримання додаткових доказів шляхом запиту інформації, яка стосується предмета спору у відповідних посадових осіб, підприємств, установ та організацій [3].

Прийняття судом до свого провадження позовної заяви, скарги, заяви породжує для адвоката певні обов'язки та наділяє його певними процесуальними правами. При цьому, варто зазначити, що процесуальне представництво адвоката містить у собі два види правовідносин – між адвокатом і клієнтом та між адвокатом і судом. Саме тому у процесі судового розгляду справи завданням адвоката є не лише захист суб'єктивних прав та охоронюваних законом інтересів осіб, а й сприяння суду у всебічному, повному й об'єктивному з'ясуванні всіх обставин справи.

Основним завданням адвоката під час судового розгляду цивільної справи є доказування підставності позову та заперечень на нього. З урахуванням усіх обставин та перебігу розгляду справи, адвокат має клопотати перед суддею щодо витребування доказів від осіб, які відхилили вимогу адвоката про їх добровільну видачу, про

забезпечення доказів і позову, призначення судової експертизи. Під час призначення судової експертизи представник має скористатися всім переліком прав, наданих ЦПК України, реалізація яких може напряду вплинути на результати експертизи. З метою досягнення позитивного результату у цивільній справі завданням адвоката є фактичний контроль за перебігом та результатами проведення експертизи.

Адвокат відповідача у цивільному процесі може використовувати такі процесуальні засоби захисту як заперечення проти позову та зустрічний позов, право пред'явлення якого має бути реалізоване до початку розгляду справи по суті.

Процесуальним забезпеченням участі адвокатів у судовому засіданні є своєчасне одержання від суду повідомлень про день, місце і час розгляду судом спірної справи, а також про відкладення судом розгляду справи за відсутності відомостей, що їм вручені повістки. Обов'язкова участь адвоката в судових засіданнях і своєчасне реагування на всі процесуальні дії суду та сторін у справі надасть можливість контролювати перебіг такого процесу та прогнозовано вчиняти дії, спрямовані на захист інтересів клієнта, в тому числі й шляхом оскарження процесуальних рішень у справі.

Кінцевим етапом цивільного процесу є реалізація рішення у цивільній справі. На цьому етапі вирішуються питання щодо можливості добровільного виконання такого процесуального документу стороною у справі чи необхідності звернення його до примусового виконання. У такому випадку адвокат зобов'язаний роз'яснити особі, яка є відповідачем у справі, строки, передбачені для добровільного виконання рішення та наслідки застосування до неї заходів примусового виконання (зокрема, виникнення додаткових витрат, пов'язаних із реалізацією відповідних заходів посадовими особами державної виконавчої служби, звернення стягнення на майно боржника шляхом його арешту, вилучення та примусової реалізації) [3].

На стадії виконання судового рішення у цивільному процесі адвокат також має повідомити клієнту про можливість вжиття заходів з відстрочення, розстрочення виконання рішення, зміни чи встановлення способу й порядку виконання рішення шляхом звернення до суду, який видав таке рішення, з відповідною заявою та, за згодою клієнта, реалізувати такі процесуальні дії.

Крім того, за дорученням особи, що є стороною судового процесу, адвокат може звернутися до суду зі скаргою у випадку, якщо рішенням, дією або бездіяльністю державного виконавця чи іншої посадової особи державної виконавчої служби під час виконання судового рішення, ухваленого у такій цивільній справі, порушено права чи свободи такої особи [3].

Наведені вище права та обов'язки адвоката у цивільному процесі не є вичерпними та в комплексі мають бути використані з метою досягнення результату, спрямованого на набуття, поновлення та захист порушених інтересів клієнта. Принциповою позицією професійного адвоката має бути дотримання законності, компетентність та добросовісність, конфіденційність інформації, неприпустимість конфлікту інтересів.

Отже, основною процесуальною функцією, яка покладається на адвоката в цивільному процесі є функція представництва, метою якої є не тільки забезпечення реалізації прав його клієнтів, а й захист їхніх порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів.

1. Заборовський В.В. Особливості правового статусу адвоката-представника в цивільному судочинстві // Науковий вісник Ужгородського національного університету, 2015. Серія «Право». Випуск 35. Частина II. Том 3. – С. 161 -168. 2. Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17>. 3. Єфанова Наталя. Адвокат у цивільному процесі – основні принципи та завдання // Юридична газета online: Всеукраїнське щотижневє професійне юридичне видання. №24-25 (522-523). URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/civilne-pravo/advokat-u-civilnomu-procesi--osnovni-principi-ta-zavdannya-8165.html>. 4. Правила адвокатської етики (оновлена редакція 15.02.2019). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0003418-12/print/sp:side>. 5. Сидоров Р.А. Представительство в гражданском процессе : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.15 «Гражданский процесс; арбитражный процесс» . Р.А. Сидоров. Тверь, 2003. 28 с. 6. Цивільний процесуальний кодекс України (редакція 10.06.2018). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>. 7. Штефан М.Й. Цивільне процесуальне право України : [підручник для студ. юрид. спец. вищих навч. закл.]. Київ : Видавничий дім «Ін Юре», 2005. 624 с.

Головченко О. В., здобувач вищої освіти другого рівня
(Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне)

науковий керівник: Водоп'ян Т.В., к.ю.н., доцент
(Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне)

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВИЗНАННЯ СПАДЩИНИ ВІДУМЕРЛОЮ

Актуальним на сьогодні є питання визнання спадщини відумерлої, особливо віднесення цього інституту до спадкування за законом чи до неспадкового правонаступництва. Визнання спадщини відумерлою та набуття прав на неї відрізняється від спадкування як за заповітом, так і за законом.

Перехід відумерлої спадщини у власність територіальної громади має особливе значення на практиці, оскільки дозволяє громаді ефективно здійснювати свої функції власника.

Певні аспекти визнання спадщини відумерлою досліджено в роботах таких науковців: С. Я. Фурса, С. С. Бичкова, Ю. О. Заїка, О. Є. Кухарев, Є. О. Рябоконь, М. М. Ясинок та ін.

Метою нашої роботи є дослідження інституту відумерлої спадщини та особливостей визнання спадщини відумерлою, зокрема, земельних ділянок.

Питання, пов'язані з визнанням спадщини відумерлою, регулюються ЦК України та ЦПК України. Відповідно до положень статті 1277 ЦК України «у разі відсутності спадкоємців за заповітом і за законом, усунення їх від права на спадкування, неприйняття ними спадщини, а також відмови від її прийняття орган місцевого самоврядування за місцем відкриття спадщини, а якщо до складу спадщини входить нерухоме майно – за його місцезнаходженням, зобов'язаний подати до суду заяву про визнання спадщини відумерлою» [7].

В главі 9 Розділу IV ЦПК України визначено визнання спадщини відумерлою в порядку окремого провадження. В законі закріплено спеціальний строк звернення до суду із заявою про визнання спадщини відумерлою, який становить один рік із моменту відкриття спадщини.

Особливістю справ про визнання спадщини відумерлою є те, що заява до суду подається після спливу одного року з моменту відкриття спадщини, а не протягом цього часу. Тобто основною вимогою для подання відповідної заяви до суду є сплив одного року з моменту відкриття спадщини, адже у випадку недотримання цієї вимоги суд відмовляє в прийнятті заяви про визнання спадщини відумерлою. Справа про визнання спадщини відумерлою розглядається за обов'язковою участю заявника, заінтересованих осіб та з обов'язковим залученням органів місцевого самоврядування за місцем відкриття спадщини та (або) за місцезнаходженням нерухомого майна, що входить до складу спадщини [8]. Відповідно до статті 23 Закону України «Про прокуратуру» [6] до суду в інтересах держави може звернутися прокурор, але за умови того, що відсутність звернення з заявою до суду про визнання земельної ділянки відумерлою спадщиною порушить інтереси держави.

А. С. Новосад та А. І. Момот підкреслюють, що при наявності волі власника на перехід його майна до територіальної громади, останній би залишив заповіт. В цьому заповіті територіальна громада була б визначена спадкоємцем [3, с. 32].

В ЦПК України не визначено заінтересованих осіб у справах про визнання спадщини відумерлою. Отже, суд зобов'язаний виявити всіх заінтересованих осіб, якими можуть бути співвласники майна, що визнається відумерлим, кредитори спадкодавця. Також до обов'язків суду при розгляді досліджуваної категорії справ відносять повідомлення всіх заінтересованих осіб.

Відповідно до статті 338 ЦПК України «суд, встановивши, що спадкоємці за заповітом і за законом відсутні або спадкоємці усунені від права на спадкування, або спадкоємці не прийняли спадщину чи відмовилися від її прийняття, ухвалює рішення про визнання спадщини відумерлою та про передачу її територіальній громаді відповідно до закону» [8].

У більшості випадків відумерла спадщина переходить до комунальної власності тої територіальної громади, де проживав

власник. На практиці виникають певні проблеми, якщо відумерла спадщина знаходиться за межами місця останнього проживання власника. Наприклад, земельна ділянка розташована в Рівненській області, а її власник проживав в столиці. У випадку смерті цього власника визнання відумерлою спадщиною та перехід вказаної земельної ділянки відбудеться до комунальної власності Київської міської ради. Водночас виникає питання: чи буде знати Київська міська рада про земельну ділянку в Рівненській області? Через відсутність інформації про наявність земельної ділянки, на яку має право претендувати Київська міська рада, вказана ділянка може роками не оформлюватися.

Акцентуємо увагу на тому, що з набранням чинності 01.01.2019 Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вирішення питання колективної власності на землю, удосконалення правил землекористування у масивах земель сільськогосподарського призначення, запобігання рейдерству та стимулювання зрошення в Україні» [4] відбулись зміни до Закону України «Про порядок виділення в натурі (на місцевості) земельних ділянок власникам земельних часток (паїв)» [5]. Наразі в зазначеному законі чітко встановлено строк, до якого власник невитребуваної земельної частки або його спадкоємець мають оформити право власності на цю земельну ділянку. Так, у випадку не оформлення вказаними особами документів на земельну ділянку до 01.01.2025, буде визначено, що такі особи відмовилися від цієї ділянки.

В юридичній літературі визнання спадщини відумерлою в судовому порядку зазначається як передумова набуття конкретною територіальною громадою права власності на майно [2, с. 34]. Відповідно до пункту «в» частини п'ятої статті 83 Земельного кодексу України «територіальні громади набувають землю у комунальну власність у разі прийняття спадщини або переходу в їхню власність земельних ділянок, визнаних судом відумерлою спадщиною» [1].

Проведення аналізу як ЦК України, так Земельного кодексу дає можливість зробити висновок що питання використання земельної ділянки потребує детального регулювання, особливо до того моменту, коли спадщина перейде у власність територіальної громади. На цьому етапі є важливим запобігти незаконному заволодінню спадщиною.

На сьогодні актуальними питаннями щодо визнання спадщини відумерлою, зокрема, земельної ділянки, є строки подання до суду відповідної заяви. Загальновідомо, що в нашій державі основну частину земель становлять землі сільсько-господарського призначення. На нашу думку, для дотримання пріоритетності сільсько-господарського призначення, визначеного у статті 23 Земельного кодексу, необхідно закріпити в законодавстві скорочені строки звернення до суду з заявою про визнання вказаної категорії земель відумерлою спадщиною.

В законодавстві закріплено обов'язок звернення територіальної громади до суду стосовно визнання земельної ділянки відумерлою спадщиною. Проте на практиці не завжди територіальні громади звертаються до суду. В результаті виникають ситуації, коли така бездіяльність в підсумку призводить до погіршення якості земель сільсько-господарського призначення та переведення земель цієї категорії в іншу.

Отже, за результатами дослідження теоретичних та практичних проблем визнання спадщини відумерлої слід зазначити, що дане питання врегульоване цивільним, цивільно-процесуальним, земельним законодавством, але ця регламентація не є достатньою та потребує подальшого наукового дослідження та врегулювання на законодавчому рівні.

1. Земельний кодекс України : Закон України від 25.10.2001 № 2768-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14>. 2. Кухарев О. Є. Процесуальні аспекти визнання спадщини відумерлою. Цивілістична процесуальна думка. 2016. № 3. С. 33-37. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tsprv_2016_3_9. 3. Новосад А. С., Момот А. І. Особливості розгляду справ про визнання спадщини відумерлою. Правові новели. 2018. № 6. С. 30-34. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/prno_2018_6_6. 4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вирішення питання колективної власності на землю, удосконалення правил землекористування у масивах земель сільськогосподарського призначення, запобігання рейдерству та стимулювання зрошення в Україні : Закон України від 10.07.2018 № 2498-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2498-19>. 5. Про порядок виділення в натурі (на місцевості) земельних ділянок власникам земельних часток (паїв) : Закон України від 05.06.2003 № 899-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/899-15>. 6. Про прокуратуру : Закон України від 14.10.2014 № 1697-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18>. 7. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.

УДК

Гладун С. О., помічник судді Нетішинського міського суду
Хмельницької області (м. Нетішин)

ПРАВО УЧАСНИКІВ ЗЕМЕЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИН НА ЗАХИСТ: РОЗВИТОК НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ В УКРАЇНІ

Кожна сучасна демократична держава повинна гарантувати своїм громадянам передбачені законом права, створити необхідні сприятливі умови для їх реалізації. Тому на сьогодні одним із найбільш важливих завдань держави є захист учасників земельних правовідносин.

На сьогодні Українська держава зобов'язала себе забезпечити реалізацію та захист суб'єктивних земельних прав. Проте, як наразі свідчить практика, суб'єкти земельних відносин – фізичні особи, фізичні особи – підприємці, юридичні особи – нерідко незахищені від незаконних дій, у тому числі і державних органів, особливо органів контролюючих, органів місцевого самоврядування. Неможливість у повній мірі суб'єктів земельних відносин захищати свої порушені права дуже негативно впливає на їхні інтереси, на сферу земельних правовідносин взагалі, сприяє недобросовісності дій учасників земельних відносин, державних органів, інших суб'єктів, численним порушенням земельних прав та інтересів.

Тому важливим є як реальне здійснення земельних прав, так і забезпечення здійснення можливостей щодо припинення порушень земельних прав, їх відновлення, компенсації шкоди (збитків). Непростим також є і правильний вибір оптимального способу захисту учасників земельних відносин у кожній окремій ситуації.

Розвиток інституту захисту земельних прав та інтересів почався разом з розвитком науки земельного права, цивілістичної науки та науки цивільного процесу. Серед відомих творів дорадянського періоду необхідно звернути увагу на праці К. Н. Анненкова, Є. В. Васьковського, В. Ф. Вельямінова-Зернова, К. П. Побєдоносцева, Г. Ф. Шершеневича у цій сфері.

У радянський період було видано сотні монографічних праць та підручників, які поряд з іншими питаннями висвітлювали проблеми захисту учасників земельних відносин. Проте серед радянських авторів домінували учені із РСФСР, які мали значно кращі організаційно-фінансові, видавничі та інші можливості для наукових досліджень захисту учасників земельних правовідносин. Вагомим внеском у формування розвитку нормативно-правового регулювання права учасників земельних правовідносин на захист стали дослідження таких учених як М. І. Брагінський, С. Н. Братусь, В. В. Бутнєв, В. В. Вітрянський, В. П. Воложанін, В. П. Грибанов, А. Н. Кожухар, Є. А. Крашенінніков, С. В. Курильов, Б. Ю. Тихонова, Д. М. Чечот та інші.

Проте найбільш активно нормативно-правове регулювання права учасників земельних правовідносин на захист стало розвиватися у роки незалежності України. Вагомий внесок у формування інституту захисту учасників земельних відносин внесли своїми монографічними дослідженнями, підручниками, навчальними посібниками такі учені як Ч. Н. Азімов, І. А. Безклубий, Д. В. Боброва, М. К. Галянтич, О. В. Дзера, А. С. Довгерт, І. В. Жилинкова, В. І. Кисіль, В. М. Коссак, Н. С. Кузнецова, В. В. Луць, Р. А. Майданик, Є. Ф. Мельник, В. Л. Мусіяка, О. А. Підпригора, З. В. Ромовська, О. О. Підпригора, М. М. Сібільов, І. В. Спасибо-Фатеева, Є. О. Харитонов, Ж. Л. Чорна, Я. М. Шеученко та інші учені.

Позитивно оцінюючи здобутки вказаних та інших учених, варто все ж зазначити, що тематика нормативно-правове регулювання в Україні права учасників земельних правовідносин на захист, форм та способів захисту учасників земельних відносин, а також інші аспекти, розкриті у літературі все ще не комплексно.

Мета нашого дослідження полягає у визначенні та аналізі особливостей розвитку нормативно-правового регулювання в Україні права учасників земельних правовідносин на захист.

Правовий порядок у сфері земельних правовідносин передбачає такі стани, згідно із якими учасники земельних правовідносин мають можливості безперешкодно здійснювати належні їм земельні права у силу Конституції України, законів, інших актів земельного законодавства, договорів, звичаїв, аналогій та інших джерел. Оскільки земельні правовідносини – це зовнішня форма, завдяки якій норми земельного права реалізуються у повсякденному житті, земельно-

правові відносини є різновидом загальноправових відносин, а тому їм властиві ознаки як правових відносин в цілому, такі і галузевих земельно-правових зокрема. Так, відповідно до ст. 2 Земельного кодексу України (ЗК України) земельними відносинами є суспільні відносини щодо володіння, користування та розпорядження землею [3].

Земельно-правові відносини становлять правовий зв'язок принаймні двох осіб, причому одна з них є носієм певного суб'єктивного права, а на іншу покладено обов'язок, що кореспондує відповідному праву першої особи, зокрема, поважати земельне право. Тому нормальний перебіг земельних відносин вирішальною мірою залежить від належного виконання земельних та інших обов'язків усіма учасниками земельних відносин, яким згідно ст. 2 ЗК України є громадяни, юридичні особи, органи місцевого самоврядування, органи державної влади.

Із позиції взаємозалежності суб'єктивних земельних прав та суб'єктивних земельних обов'язків земельне та інше законодавство визначає спеціальні правові засоби, які покликані забезпечувати належне виконання земельних обов'язків, запобігати можливим порушенням земельних прав, відновлювати земельні права у випадку вчинення правопорушень.

Проблеми, які стосуються поняття захисту у земельному праві, прав учасників земельних відносин на захист як одного з основних земельних прав, досліджуються впродовж багатьох десятиліть відомими ученим. Проте і на сьогодні немає однозначності у трактуванні вказаних проблем.

Зокрема, одні учені вважають, що перевагу слід надавати поняттю «охорона» прав, «охорона» земельних прав. Так, на погляд З. В. Ромовської, «Правовий захист – завжди акт, що уже відбувся, оскільки він є безпосередньою реалізацією міри державного примусу, що визначена у рішенні суду чи іншого органу, уповноваженого на здійснення правового захисту. І саме це є головним у суті правового захисту» [18, с. 480].

О. Коршунова вважає, що під охороною прав варто розуміти сукупність заходів, покликаних попередити посягання на певні права, а захист прав настає тільки у разі посягання на конкретні права людини і громадянина, забезпечення ж прав є створенням сприятливих умов (гарантій) для їх реалізації [9].

Інші автори надають перевагу терміну «захист прав», «захист земельних прав». Так, під захистом земельних прав ще за радянських часів Б. Ю. Тихонова розуміла примусовий щодо зобов'язаної особи законний спосіб відновлення порушеного права людини або самою уповноваженою особою, або компетентними органами^[19, с. 11–15].

Ж. Л. Чорна підтримує точку зору, що мова йде про «захист» (дослідниця розглядає цивільно-правовий захист майнових прав), оскільки «охорона» – ширше поняття і включає в себе всю сукупність заходів не лише правового, але й економічного, політичного, організаційного та іншого характеру, які спрямовані на створення необхідних умов для здійснення суб'єктивних прав^[23, с. 7].

На наш погляд, варто використовувати термін «захист» земельних прав, як визначений порядок, особлива процесуальна форма (процедура) застосування норм матеріального земельного права щодо оборони земельних прав та інтересів, який здійснюється відповідним юрисдикційним органом.

Учасник земельних відносин, земельне право чи інтерес якого постраждали, сам обирає матеріально-правові (а також у деяких випадках процесуально-правові) механізми захисту порушених прав чи інтересів. Різноманітні форми та способи (шляхи, засоби) захисту учасників земельних правовідносин прописані у актах земельного та цивільного законодавства. Також існують різні класифікації форм та способів захисту учасників земельних правовідносин.

Так, загальну класифікацію форм захисту було проведено ще у 1950-х роках С. В. Курильовим. Автор запропонував розрізняти наступні три форми: 1) вирішення спору юрисдикційним актом однієї з сторін спірного правовідношення; 2) вирішення спору юрисдикційним актом органу, який не є учасником спірного правовідношення, але пов'язаний до і поза процесом з одним або обома учасниками спірного правовідношення певними правовими або організаційними відносинами; 3) вирішення спору органом, що не є учасником спірного правовідношення і не пов'язаний з ними правовими або організаційними відносинами окрім процесуальних^[10, с. 162].

Питання про різноманітність форм захисту учасників земельних правовідносин ставилося і Д. М. Чечотом. Дослідник класифікує форми захисту за природою юрисдикційного органу, що здійснює захист, вказуючи на п'ять форм: судову, адміністративну, арбітражну, нотаріальну і громадську^[22, с. 53].

Ю. К. Осипов, за природою юрисдикційних органів, розрізняє державну, змішану та третейську форми вирішення юридичних спорів^[14, с. 93-94, 98-99].

Ж. Л. Чорна виділяє такі форми захисту: судовий, несудовий і самозахист^[23, с. 7].

Дійсно, юридичні способи захисту прав учасників земельних правовідносин неоднорідні за юридичною природою, що безпосередньо впливає на можливості їх реалізації. На наш погляд, можна сформулювати наступне визначення способу захисту прав учасників земельних правовідносин – це вираз сутності міри примусу (державного або недержавного), за допомогою якого відбувається досягнення бажаного правового результату для учасника земельних відносин, земельні права та/або інтереси якого були порушені, та потребували відновлення.

Правовий захист земельних прав та інтересів як правова категорія може мати багатоаспектне значення. Він може розглядатися як правовий інститут земельного, а також земельно-процесуального права. Коли ж застосовується термін «право на захист», то зазвичай мається на увазі суб'єктивне право особи вимагати від уповноважених органів примусового застосування засобів реагування до порушників земельних прав. Захист земельних прав в юридичній літературі, в нормативно-правових актах може застосовуватися в значенні певної системи організаційно-правових заходів, що застосовуються у разі порушення земельних прав^[13, с. 34].

У контексті захисту учасників земельних відносин мають важливе значення такі міжнародні акти як Загальна декларація прав людини, прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року, зокрема ст. 8, яка визначає, що кожна людина має право на ефективне відновлення в правах компетентними національними судами у випадках порушення її основних прав, наданих їй конституцією або законом^[1].

Згідно з Міжнародним пактом про громадянські та політичні права, прийнятим Генеральною Асамблеєю ООН 16 грудня 1966 року, зокрема, ст. 2, кожна держава, яка бере участь у цьому Пакті, зобов'язується поряд з іншим забезпечити всякій особі, права і свободи якої, визнані в цьому Пакті, порушено, ефективний засіб правового захисту, навіть коли це порушення було вчинене особами, які діяли як особи офіційні^[11].

У Міжнародному пакті про економічні, соціальні і культурні права, прийнятого Генеральною Асамблеєю ООН 16 грудня 1966 року також передбачено прав на захист певних прав та інтересів (ст.ст. 8, 15 та інші)^[12].

Згідно із нормами Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 року передбачено різні способи захисту учасників правових відносин, у тому числі юридичний (ст. 13)^[7].

Щодо національного законодавства, то у часи СРСР одним із перших було прийнято Земельний кодекс У.С.Р.Р. від 29 листопада 1922 року. Норм про захист земельних прав цей Кодекс не містив, хоча у ньому були наявні певні норми щодо права на землю трудового користування (розд. I ч. I), про права та обов'язки земельних товариств (гл. III розд. IV ч. I), про порядок розгляду земельних спорів (розд. III ч. IV) тощо^[2].

У ст. 2 Цивільного кодексу Української РСР від 18 липня 1963 року (ЦК УРСР 1963 року, на сьогодні втратив чинність) було визначено, що земельні права регулюються відповідним земельним законодавством.

Проте це не означає, що ЦК УРСР 1963 року зовсім не регулював права учасників земельних правовідносин на захист. У ст. 1 проголошувалось, що цивільні права охороняються законом, за винятком випадків, коли вони здійснюються в суперечності з призначенням цих прав у соціалістичному суспільстві в період будівництва комунізму. При здійсненні прав і виконанні обов'язків громадяни і організації повинні додержувати законів, поважати правила соціалістичного співжиття і моральні принципи суспільства, що будує комунізм^[20].

Отже, охорона прав мала яскраво виражене ідеологічне забарвлення, хоча у коментарях до цього Кодексу проголошувалось, що «...ця норма зовсім не має на увазі які-небудь обмеження прав громадян чи організацій. Навпаки, у соціалістичній державі права як громадян, так і організацій у повній мірі охороняються законом, а здійснення їх забезпечується не тільки юридичними нормами, а й усім радянським державним і суспільним ладом»^[21], с. 18¹.

Але також варто зазначити, що у ст. 6 ЦК УРСР було визначено певні шляхи захисту земельних прав цивільно-правовими способами. Зокрема, захист здійснювався в установленому порядку судом,

арбітражем або третейським судом шляхом: визнання цих прав; відновлення становища, яке існувало до порушення права, і припинення дій, які порушують право; присудження до виконання обов'язку в натурі; припинення або зміни правовідношення; стягнення з особи, яка порушила право, завданих збитків, а у випадках, передбачених законом або договором, – неустойки (штрафу, пені), а також іншими засобами, передбаченими законом. Пізніше, уже за часи України, у цю статтю Законом України «Про внесення змін і доповнень до положень законодавчих актів України, що стосуються захисту честі, гідності та ділової репутації громадян і організацій» від 6 травня 1993 року № 3188-XII^[15] було додано такий шлях як компенсація моральної шкоди.

8 липня 1970 року було прийнято черговий Земельний кодекс Української РСР (ЗК УРСР 1970 року, на сьогодні втратив чинність). Завданнями цього Кодексу (ст. 1) у його первинній редакції було поставлено здійснення регулювання земельних відносин із метою забезпечення раціонального використання земель, створення умов підвищення їх ефективності, охорона прав соціалістичних організацій і громадян, зміцнення законності в галузі земельних відносин^[4].

У 1981 році вказану норму було дещо відкореговано Указом Президії Верховної Ради Української РСР № 1653-X щодо здійснення регулювання земельних відносин із метою забезпечення в інтересах нинішнього і майбутніх поколінь науково обґрунтованого, раціонального використання та охорони земель, створення умов підвищення їх ефективності, охорона прав підприємств, організацій, установ і громадян, зміцнення законності^[15].

ЗК УРСР 1970 року у більшій мірі врегульовував певні питання права учасників земельних правовідносин на захист (охорону), зокрема, щодо захисту ґрунтів від вітрової і водної ерозії (ст. 31), щодо охоронних зон заповідників (ст. 130), розмежовував компетенцію СРСР та УРСР у галузі регулювання земельних відносин (ст.ст. 6, 7, 9 та ін.). У гл. 3 було врегульовано право землекористування, у тому числі й безплатність користування землею колгоспам, радгоспам, іншим державним, кооперативним, громадським підприємствам, організаціям, установам і громадянам (ст. 14). У 1987 році у норму щодо безоплатності користування землею було встановлено винятки щодо справляння плати за землю.

Пленумом Верховного Суду УРСР було прийнято постанову «Про практику застосування судами Української РСР земельного законодавства при розгляді цивільних справ» від 27 червня 1986 року № 7 (на сьогодні втратила чинність)^[17].

У постанові вирішувались питання щодо підвідомчості та непідвідомчості судам відповідних земельних спорів, щодо позовів про відшкодування збитків землекористувачів, втрат сільськогосподарського виробництва тощо. Також було констатовано факт, що земельним законодавством не врегульовані певні земельні відносини, зокрема, чітко не установлений строк для звернення за захистом права користування земельною ділянкою, тому землекористувачі були вправі у будь-який час, незалежно від часу порушення права користування землею, звернутися із вимогами про захист земельних прав.

Отже, можна зазначити, що за радянських часів нормативно-правове регулювання права учасників земельних правовідносин на захист здійснювалось як засобами цивільного права та цивільного процесу, так і спеціального земельного законодавства. Питання розмежування вказаного та іншого законодавства було доволі складним, особливо у судовій практиці, що послугувало до видання Пленумом Верховного Суду УРСР роз'яснень законодавства.

Земельний кодекс УРСР від 18 грудня 1990 року значно ширше врегульовував питання захисту права учасників земельних правовідносин. Зокрема, у цьому Кодексі була наявна окрема гл. 6, де не тільки вказувались права, обов'язки власників землі, землекористувачів, а також окремо були норми про захист прав власників земельних ділянок, землекористувачів (ст. 43), про поновлення порушених земельних прав (ст. 44), про гарантії земельних прав (ст. 46)^[5].

Що стосується законодавчого забезпечення права учасників договірних відносин на захист у часи незалежності України, то найперше слід звернутися до Конституції України.

Питання забезпечення захисту учасників земельних відносин нині набуває особливої значимості. Відповідно до норм Конституції України земля є об'єктом права власності Українського народу, кожний громадянин має право користуватися землею відповідно до закону, а держава повинна забезпечувати захист цих прав (ст. 13). Земля є основним національним багатством, тому перебуває під

особливою охороною держави. Право власності на землю гарантується, набувається та реалізується виключно відповідно до закону (ст. 14). Закріплено захист прав, у тому числі й земельних, судом, надано гарантії щодо права оскарження у суді незаконних рішень, діянь органів публічної влади та її посадових осіб, які посягають на земельні відносини (ст. 55). Окремо гарантовано Конституцією України право на відшкодування шкоди, завданої такими незаконними рішеннями чи діями органів влади (ст. 56)^[8].

У одному із перших коментарів до Конституцією України, зокрема, П. Ф. Мартиненком, було зазначено: «Конституція гарантує право власності на землю, яке може існувати і як право приватної власності, і як право державної та комунальної власності. Це право набувається відповідними суб'єктами виключно за законом. Конституційне можливі форми права власності на землю забезпечуються тими ж гарантіями, що і право власності на будь-які інші об'єкти»^[6, с. 53–54].

Вказані конституційні норми надають вагомі аргументи вважати право учасників земельних правовідносин на захист окремим, самостійним правом особи.

Отже, розвиток нормативно-правового регулювання в Україні права учасників земельних правовідносин на захист показує, що у історичному контексті під захистом прав, свобод та інтересів учасників земельних відносин слід розуміти відповідну реакцію та поведінку компетентних суб'єктів, визначений порядок, особливу процесуальну форму (процедуру) застосування норм матеріального земельного права щодо оборони земельних прав та інтересів, який здійснювався відповідним юрисдикційним органом. Правовий захист земельних відносин – це система активних заходів, які здійснюють суб'єкти цих відносин, компетентні державні чи інші органи, спрямована на усунення порушень суб'єктивних земельних прав, покладення виконання земельних обов'язків з відновлення порушених прав на винних осіб.

Подальші дослідження розвитку нормативно-правового регулювання в Україні права учасників земельних правовідносин на захист пропонуємо зосередити на історичному періоді від часу прийняття Конституції України до сучасного стану нормативно-правового регулювання вказаних правових відносин.

1. Загальна декларація прав людини. Прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року. *Вісник Конституційного Суду України*. 2006. № 3. С. 69-74. 2. Земельний кодекс У.С.Р.Р. від 29 листопада 1922 року. *ЗУ УСРР*. 1922. № 51. Ст. 750. (Кодекс втратив чинність на підставі Указу Президії Верховної Ради Української РСР від 30 вересня 1971 року № 156-VIII). 3. Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 3-4. Ст. 27. 4. Земельний кодекс Української РСР від 8 липня 1970 року. *Відомості Верховної Ради Української РСР*. 1970. № 29. Ст. 205. (Кодекс втратив чинність на підставі Постанови Верховної Ради Української РСР від 18 грудня 1990 року № 562-XII). 5. Земельний кодекс УРСР від 18 грудня 1990 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 10. Ст. 98. (Кодекс втратив чинність на підставі Кодексу від 25 жовтня 2001 року № 2768-III). 6. Коментар до Конституції України / В. Б. Авер'янов та ін. ; голова ред. колегії В. Ф. Опришко. Київ : Інститут законодавства Верховної Ради України, 1996. 378 с. 7. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 року (зі змінами та доповненнями, внесеними Протоколом № 11 від 11 травня 1994 року, Протоколом № 14 від 13 травня 2004 року). *Офіційний вісник України*. 1998. № 13. Ст. 270. 8. Конституція України. Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року (із наступними змінами). *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. 9. Коршунова О. О месте и роли права человека на защиту в системе его основных прав. *Право и жизнь*. 2007. № 1. URL: http://www.law-n-life.ru/arch/106_Korshunova.doc. 10. Курылев С. В. Формы защиты и принудительного осуществления субъективных прав и право на иск. *Труды Иркутского гос. ун-та*. Иркутск, 1957. Выпуск 3. Том 22. С. 162–166. 11. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права. Прийнятий Генеральною Асамблеєю ООН 16 грудня 1966 року. *Вісник Конституційного Суду України*. 2007. № 1. С. 91-106. 12. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права. Прийнятий Генеральною Асамблеєю ООН 16 грудня 1966 року. *Вісник Конституційного Суду України*. 2006. № 4. С. 72-80. 13. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України : У 2-х тт. / Н. С. Кузнецова та ін. ; за відп. ред. О. В. Дзери (кер. авт. кол.), Н. С. Кузнецової, В. В. Луця. Київ : Юрінком Інтер, 2005. Т. I. 832 с. 14. Осипов Ю. К. Подведомственность юридических дел : учебное пособие / отв. за вып. В. М. Семенов. Свердловск : Свердловский юрид. ин-т, 1973. 123 с. 15. Про внесення змін і доповнень до Земельного кодексу Української РСР : Указ Президії Верховної Ради Української РСР від 12 березня 1981 року № 1653-X. *Відомості Верховної Ради Української РСР*. 1981 № 12. Ст. 178. (Указ втратив чинність на підставі Постанови Верховної Ради УРСР від 18 грудня 1990 року № 562-XII). 16. Про внесення змін і доповнень до положень законодавчих актів України, що стосуються захисту честі, гідності та ділової репутації громадян і організацій : Закон України від 6 травня 1993 року № 3188-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 24. Ст. 259. 17. Про практику застосування судами Української РСР земельного законодавства при розгляді цивільних справ : Постанова Пленуму Верховного Суду Української РСР від 27 червня 1986

2. року № 7. *Верховна Рада України : Офіційний вебпортал парламенту України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0007700-86>. (Постанова втратила чинність на підставі Постанови Пленуму Верховного Суду України від 25 грудня 1996 року № 13). **18.** Ромовська З. В. Українське цивільне право. Загальна частина : академічний курс : підручник. 2-е вид., доп. Київ : Алерта ; КНТ ; ЦУЛ, 2009. 594 с. **19.** Тихонова Б. Ю. Субъективные права советских граждан, их охрана и защита : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.07.01. Москва, 1972. 22 с. **20.** Цивільний кодекс Української РСР від 18 липня 1963 року. *Відомості Верховної Ради Української РСР*. 1966. № 46. Ст. 284. (Кодекс втратив чинність на підставі Кодексу № 435-IV від 16 січня 2003 року). **21.** Цивільний кодекс Української РСР : Науково-практичний коментарій / І. Г. Агапов та ін. ; під ред. О. Н. Якименка (голов. ред.), М. Й. Бару, М. В. Гордона. Київ : Політвидав, 1971. 544 с. **22.** Чечот Д. М. Субъективное право и формы его защиты. Ленинград : Изд-во Ленинградского ун-та, 1968. 72 с. **23.** Чорна Ж. Л. Цивільно-правовий захист майнових прав та інтересів малолітніх і неповнолітніх осіб : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Львів, 2005. 17 с.

УДК:

Батейко К.В., здобувач вищої освіти другого магістерського рівня
(Національного університету водного господарства та природокористування, м. Рівне)

науковий керівник: Якимчук М.Ю., к.пед.н., доцент
(Національного університету водного господарства та природокористування, м. Рівне)

ОСНОВНІ АСПЕКТИ ВІДЕОПРОМОЦІЇ ТУРИСТИЧНИХ РЕСУРСІВ РІВНЕНЩИНИ

Важливим завданням під час просування туристичних дестинацій є їх відео промоція. Цікавою для нашого дослідження є думка Садової Н., яка стверджує, що згідно статистичних даних при плануванні подорожі 80% українських туристів вивчають відео і фотографії, розміщені у соціальних мережах, які стосуються обраної дестинації [1].

Мета нашого дослідження – вивчення популярності існуючих промо відео роликів туристичних ресурсів Рівненської області у соціальних мережах.

Оскільки, потенційні туристи отримують інформацію про туристичні продукти регіонів з веб сайтів та веб сторінок туристичних операторів, відділів по розвитку туризму різних регіонів, нами був

зроблений аналіз туристичного відео контенту в розрізі кількості переглядів (див.табл.1).

Таблиця 1 - Аналіз переглядів відео роликів про туристичні об'єкти Рівненської області

<i>Назва відео та інтернет-посилання</i>	<i>Кількість підписників</i>	<i>Дата публікації відео</i>	<i>Кількість переглядів</i>	<i>Кількість вподобань</i>
Туристичний потенціал Рівненської області - РІВНЕНЩИНА ТУРИСТИЧНА – RIVNE REGION TOURISM (YouTube) https://www.youtube.com/watch?v=RnmSMVpaesY	25	14.11.2016	1921	17
Рівненщина туристична (YouTube) https://www.youtube.com/watch?v=6U_ucNh3CgE	46	26.05.2020	1 824	69
Рівненщина туристична (Facebook) https://www.facebook.com/333413400185332/videos/241014414013405	3509	27. 05.2020	2102	48
Подорож містом Рівне (YouTube) https://www.youtube.com/watch?v=PKV9MmM_V98	94	4.02.2020	3 745	68
РІВНЕНСЬКА ОБЛАСТЬ 1 КРАЩЕ ЗА ОДЕСУ? Острівсерце, Базальтовий пляж, сплав КАМОН https://www.youtube.com/watch?v=TVBIrwBd_mM	42,4 тис	10.07.2020	206 649	5,3 тис
ТОП-5 найцікавіших місць Рівненщини (YouTube) https://www.youtube.com/watch?v=NiRbdu3qfKk	395	26.04.2011	59 077	227

У результаті аналізу даних, ми можемо констатувати, що серед найбільш популярних відеороликів про туристичні атракції Рівненської області можна виділити: «Рівненщина туристична», «Туристичний потенціал Рівненської області - RIVNE REGION TOURISM», «Замки

на Рівненщині та околицях», «РІВНЕНСЬКА ОБЛАСТЬ-1: Острів серце, Базальтовий пляж, сплав», «РІВНЕНСЬКА ОБЛАСТЬ-2: Білівське городище, Тунель Кохання, Тараканівський форт (КАМОН)» тощо.

Аналізуючи відео контент, виявлено значну повторюваність більшості туристичних об'єктів, проте, у кожному відео вони подані по-іншому. Майже у кожному сюжеті присутні Тунель Кохання, Базальтові стовпи, Тараканівський порт. У відео «Замки на Рівненщині та околицях» ілюструють історію стародавніх замків, зокрема, Клеванського та Острозького замків.

Найбільшу кількість підписників має тревел-блогканал «Камон», створений парою людей, котрі обожнюють подорожувати, все досліджують самостійно та розповідають про свої власні емоції, популяризуючи романтичні подорожі удвох. На цьому каналі розміщено два відеоролики про Рівненщину, наповнені легендами, описом локацій тощо. Перше відео розповідає про Базальтовий пляж, Острів Серце, Костел святого Антонія, Соколині гори, сплав річкою Случ, палац Стецьких, а друге – Білівське городище, Тунель кохання та Тараканівський порт.

Отже, найбільша кількість переглядів зустрічається на каналах, створених у вигляді тревел-блогів, які поширюють туристичну інформацію шляхом розповіді від перших осіб. Отже, підприємствам туристичної індустрії варто активніше поширювати візуальну інформацію про туристичні атракції за допомогою різних типів соціальних медіа, зокрема в мережі YouTube, Instagram, Facebook. На нашу думку, при наповненні інтернет-сторінок важливо формувати контент у вигляді розповіді власного досвіду подорожі.

1. Садова Н. В. Вплив цифровізації на розвиток туристичної індустрії. *Ефективна економіка*. 2019. № 9. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7267> (дата звернення: 01.05.2021).

Яхнюк А.О., здобувач вищої освіти першого бакалаврського рівня
(Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне)

науковий керівник: **Бедункова О.О., д.б.н., професор**
(Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне)

ЄВРОПЕЙСЬКЕ ТА УКРАЇНСЬКЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОРГАНІЧНОГО ЗАБРУДНЕННЯ ПРІСНОВОДНИХ ЕКОСИСТЕМ

Біохімічне споживання кисню (БСК) – це кількість кисню, що витрачається за певний проміжок часу на аеробне біохімічне окиснення (розкладання) нестійких органічних сполук, які містяться у воді. Даний показник є індикатором органічного забруднення прісноводних водойм, пов'язаний з мікробіологічними забрудненням. Високі концентрації БСК знижують доступність кисню, погіршують водне середовище проживання і біорізноманіття і ускладнюють водокористування. Високі навантаження за БСК у прісноводних системах, в основному, відбуваються з антропогенних джерел, які включають побутові стічні води, відходи тваринництва, промислові скиди і комбіновані каналізаційні зливи. При віддаленні від джерела забруднення по руслу річкових екосистем, концентрації БСК знижуються за рахунок мікробної деградації (самоочищення річки) і розведення незабрудненими водними масами.

Величини окислюваності природних вод змінюються в межах від часток міліграмів до десятків міліграмів у літрі в залежності від загальної біологічної продуктивності водойм, ступеня забрудненості органічними речовинами і сполуками біогенних елементів, а також від впливу органічних речовин природного походження, що надходять з боліт, торфовищ і т.п. Поверхневі води мають більш високу окислюваність в порівнянні з підземними (десяті і соті частки міліграма на 1 дм³), виняток становлять води нафтових родовищ і ґрунтові води, які харчуються за рахунок боліт. Гірські річки і озера характеризуються окислюваністю 2-3 мг О₂/дм³, річки рівнинні - 5-12 мг О₂/дм³, річки з болотним харчуванням - десятки міліграмів на 1 дм³.

Світові прогнози демографічного зростання в поєднанні з незмінно високим попитом і споживанням м'ясних і молочних продуктів населенням, висвітлюють загострення глобальної «санітарної кризи» [1]. Особливу небезпеку при цьому зазнають річки, де стік і здатність розведення помітно зменшуються в результаті кліматичних змін. Вчені змоделювали БСК в глобальному масштабі і прийшли до висновку, що, якщо рівні очищення стічних вод збережуться на існуючому рівні, чисельність світового населення буде порушена органічним забрудненням ($\text{БПК} > 5 \text{ мг О}_2/\text{дм}^3$) і до 2050 року складе 2,5 мільярда чоловік [2]. Відносно Європи, дослідження прогнозує зростання органічного забруднення, в першу чергу в південних країнах, через втрату здатності річок в районах з дефіцитом води до розбавлення водних мас.

По всій Європі БСК систематично контролюється як індикатор якості річкової води. Цікаво, що в останнє десятиліття була виявлена важлива тенденція до зниження концентрацій БСК (ЕЕА, 2015). Багато в чому це завдячує прийняттю Директиви з очищення міських стічних вод (ЕС, 1991), яка спонукала інвестиції в очистку міських стічних вод.

Імплементация положень даної Директиви Україною пояснюється наявним спільним для європейських країн переліком питань, пов'язаних із органічним забрудненням прісноводних екосистем, серед яких:

- недостатнє очищення стічних вод в одній з держав-членів часто впливає на якість води в інших державах-членах;
- згубний вплив недостатньо очищених міських стічних вод на навколишнє природне середовище спричинює загальну необхідність вторинної очистки міських стічних вод;
- необхідним є встановлення більш жорстких вимог до очистки стічних вод в екологічно уразливих зонах; промислові стоки від деяких галузей промисловості, що піддаються біологічному розкладанню, перед скидом у водойми не потрапляють на підприємства з очистки стічних вод;
- важливо заохочувати рециклінг осаду, який утворюється при очистці стічних вод;
- необхідно проводити моніторинг очисних підприємств, водойм, в які скидаються стоки, щоб гарантувати, що навколишнє природне середовище захищене від негативного впливу скиду стічних вод;

- громадськість має бути проінформована щодо очистки стічних вод та осадів;
- та ін.

У Європі, законодавче втручання, таким чином, протидіяло впливу прогнозованих тенденцій. Однак, тут виникає запитання, чи дієвою виявилась процедура реалізації Плану очищення міських стічних вод в Україні. Чи дійсно показник БСК, який відображує органічне забруднення прісноводних екосистем, знаходиться на рівні достатньому для збереження або досягнення доброго екологічного статусу прісноводних систем відповідно до вимог Рамкової директиви з водних ресурсів (WFD; ЕС, 2000).

У нашій країні до основних нормативно-правових документів, які визначають граничні рівні БСК у поверхневих та стічних водах належать:

- наказ Мінприроди «Про затвердження Переліку забруднюючих речовин для визначення хімічного стану масивів поверхневих і підземних вод та екологічного потенціалу штучного або істотно зміненого масиву поверхневих вод» (2017 р.);

- наказ Мінагрополітики «Про затвердження Нормативів екологічної безпеки водних об'єктів, що використовуються для потреб рибного господарства, щодо гранично допустимих концентрацій органічних та мінеральних речовин у морських та прісних водах (біохімічного споживання кисню (БСК₅), хімічного споживання кисню (ХСК), завислих речовин та амонійного азоту)» (2012 р.);

- постанова КМУ «Про затвердження Правил охорони поверхневих вод від забруднення зворотними водами» (1999 р.);

- наказ Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України «Про затвердження Правил приймання стічних вод до систем централізованого водовідведення та Порядку визначення розміру плати, що справляється за понаднормативні скиди стічних вод до систем централізованого водовідведення» (2017 р.);

- МВВ № 081/12-0310-06 Методика визначення біохімічного споживання кисню після n днів (БСК) за допомогою оксиметра.

Відповідно до вимог до складу і властивостей води водойм пунктів питного водокористування величина БСК не повинна перевищувати 15 мг $O_2/дм^3$; у зонах рекреації у водних об'єктах допускається величина БСК до 30 мг $O_2/дм^3$.

У цілому, чинні в Україні законодавчі положення спрямовані на поліпшення стану водойм за рівнями органічного забруднення, однак реальна ситуація на прісноводних водоймах [3], особливо в теплий період року, свідчить про необхідність розгляду інших стратегій управління водними ресурсами для досягнення або підтримки їх доброго екологічного стану. Подальша реалізація імплементованих документів може сприяти ефективності потенційного альтернативного управління відповідно європейських підходів.

1. Vigiak O., Grizzetti B., Udias-Moinelo A., Zanni M., et al. Predicting biochemical oxygen demand in European freshwater bodies. *Science of The Total Environment*, 2019, Vol. 666, P. 1089-1105. 2. Wen Y., Schoups G., van de Giesen N. Global impacts of the meat trade on in-stream organic river pollution: the importance of spatially distributed hydrological conditions *Environ. Res. Lett.*, 13? 2018. Article 014013/ 3. Моніторинг та екологічна оцінка водних ресурсів України. Державне агентство водних ресурсів України. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://monitoring.davr.gov.ua/EcoWaterMon/GDKMap/Index> (дата звернення 20.04.2021 р.)

УДК

Батарчук І.І., здобувач вищої освіти першого бакалаврського рівня
(Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне)

Ковалевич С.П., старший викладач кафедри правових природоохоронних дисциплін (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне)

науковий керівник: **Швець О.М., к.ю.н., доцент**
(Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне)

ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ДОВКІЛЛЯ: ОСОБЛИВОСТІ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ

Швидкий розвиток людського суспільства призводить до того, що безпекою довкілля починають нехтувати. Як наслідок людство стоїть на порозі екологічної катастрофи. Щоб запобігти цьому в світі були введені жорсткі покарання для осіб, що скоюють екологічні правопорушення. Така тенденція дійшла й до України, наше

законодавство в області охорони довкілля вдосконалюється з кожним роком.

Актуальність цієї теми полягає в тому, що навколишнє середовище зазнає негативного антропогенного впливу, це тягне за собою настання невідворотних наслідків. У цьому випадку держава зобов'язана взяти на себе відповідальність охороняти довкілля, шляхом прийняття нормативно-правових актів, які передбачають покарання за екологічні правопорушення. Моніторинг за додержанням цих актів мають здійснювати правоохоронні органи. Така система запобігає злочинам скоєним проти довкілля.

Метою нашої роботи є дослідити нормативно-правову базу України в галузі охорони довкілля та визначити особливості юридичної відповідальності за екологічні правопорушення, регулювання дотримання всіх цих норм.

Для досягнення мети були поставлені такі завдання:

- 1) визначити дефініцію поняття «екологічне правопорушення»;
- 2) дослідити нормативно-правову базу в сфері захисту довкілля в Україні;
- 3) дослідити особливості юридичної відповідальності за екологічне правопорушення;
- 4) визначити роль правоохоронних органів у сфері захисту навколишнього природного середовища в Україні.

Цікавими для нашого дослідження є праці таких науковців як: Дорогунцов С.І., Єрофєєв М.І., Кобецька Н. Р., Комарницький В. М., Коценко К.Ф., Лопашенко Н.А., Матвійчук В.К., Турлікьян Т. В, Хачатуров Р.Л., Шульга А.М. Вони присвятили свої праці дослідженню екологічних проблем, їх відображенню в законодавстві та ролі правоохоронних органів в сфері захисту навколишнього природного середовища.

Для досягнення поставленої мети потрібно перш за все визначити поняття «екологічне правопорушення» завдяки уточненню понять «правопорушення» та «екологія».

На думку Хропанюка В.Н, правопорушення – це винна поведінка право- дієздатного індивіда, яка протирічить приписам норм права, спричиняє шкоду іншим особам і тягне за собою юридичну відповідальність [1, с. 329].

Макуєв Р.Х. пише, що правопорушення – це винна протиправна дія чи бездіяльність деліктоздатної особи, яка спричинила шкоду

суспільству, державі чи окремим особам, яка тягне юридичну відповідальність [2].

Дорогунцов С.І, Коценко К.Ф., Хвесик М.А. вважають, що екологія — це наука, яка вивчає відносини організмів між собою та з навколишньою неорганічною природою, загальні закони функціонування екосистем різного ієрархічного рівня, середовище мешкання живих істот [3].

На основі зазначених вище визначень та інших наукових джерел в галузі екології та права, ми можемо запропонувати власне визначення поняття «екологічне правопорушення», під яким варто розуміти винну поведінку делікта, яка несе шкоду організмам, навколишній неорганічній природі, порушує закони функціонування та розвитку екосистем, руйнує середовище проживання різних живих істот (в тому числі людини) і тягне за собою юридичну відповідальність.

Нормативно-правову базу в сфері регулювання екологічних правопорушень складають Конституція України, кодекси (Кримінальний, Про адміністративні правопорушення, Земельний кодекс, Водний, Про надра, Повітряний), закони (Про охоронну навколишнього природного середовища, Про природно-заповідний фонд, Про аквакультуру, Про відходи, Про екологічний аудит, Про екологічну експертизу, Про екологічну мережу України, Про захист рослин, Про охорону атмосферного повітря, Про охорону земель, Про охорону культурної спадщини), декрети, укази та міжнародні договори, які були ратифіковані Україною.

Варто відзначити, що кримінальна відповідальність у галузі охорони довкілля застосовується дуже рідко, зазвичай правопорушник несе адміністративну відповідальність.

Завдяки змісту розділу 8 Кримінального кодексу України, можна поділити злочини проти довкілля на декілька груп, а саме:

- 1) злочини проти екологічної безпеки;
- 2) злочини, що посягають на правовідносини раціонального використання природних ресурсів (природоресурсні відносини);
- 3) злочини, що посягають на правовідносини щодо охорони природних об'єктів та довкілля (природоохоронні відносини) [4].

Ця класифікація носить більш загальний характер, надзвичайно детальну класифікацію у цій сфері здійснив Матвійчук В.К.. Він поділив злочини проти довкілля на 10 груп:

1) злочини, які порушують умови раціонального використання, охорони, відтворення та оздоровлення земель України;

2) злочини, які негативно впливають на відносини, що забезпечують умови з охорони, раціонального, відтворення та оздоровлення надр в Україні;

3) злочини, які порушують умови для охорони відносин щодо суверенних прав України над континентальним шельфом України з метою розробки і розвідки його природних багатств, а також проведення досліджень, розвідки, розробки природних багатств та інших робіт на континентальному шельфі;

4) злочини, що порушують раціональні відносини, які забезпечують умови з охорони, розумного використання, відтворення та оздоровлення рослинного світу в Україні;

5) злочини які порушують забезпечення умов з охорони, раціонального використання, відтворення та оздоровлення водних об'єктів в Україні;

6) злочини, які порушують забезпечення умов з охорони, раціонального використання, відтворення та оздоровлення атмосферного повітря в Україні;

7) злочини, що порушують забезпечення умов з охорони, раціонального використання, відтворення та оздоровлення тваринного світу;

8) злочини, що порушують екологічне законодавство у сфері відносин, які забезпечують умови з охорони від умисного знищення або пошкодження територій, взятих під охорону держави, та об'єктів природно-заповідного фонду в Україні;

9) злочини, які порушують забезпечення умов з охорони екологічної безпеки в Україні;

10) злочини, що порушують українське законодавство в сфері відносин, які забезпечують умови для протидії приховуванню або перекрученню відомостей про екологічний стан або захворюваність населення, невжиттю заходів щодо ліквідації наслідків екологічного забруднення в Україні [5].

Юридична відповідальність за злочини проти довкілля була внесена зовсім нещодавно, тому вона ще не повністю досліджена, та містить в собі певні особливості.

На нашу думку однією з таких особливостей є те, що досить часто злочини проти довкілля скоюють приватні компанії. Відповідальність у

такому випадку несе юридична особа, але при цьому до відповідальності можуть бути притягнені також і посадові особи підприємства, за умови, що їхня участь у забрудненні або прийнятті рішення яке призвело до негативного впливу на довкілля буде доведена.

Ще однією особливістю є те, що більшість кримінально-правових норм, якими передбачена відповідальність за злочини проти довкілля є бланкетними, тобто для того, щоб з'ясувати значення, суть певної статті необхідно звернутися до іншого документа, в якому ця стаття роз'яснена. Для того, щоб з'ясувати об'єктивні та суб'єктивні ознаки злочинів скоєних проти довкілля, для початку потрібно звернутися до суті наведених нормативних та підзаконних актів, які регулюють суспільні правовідносини у сфері охорони, раціонального використання та відтворення об'єктів навколишнього природного середовища, забезпечення нормального стану довкілля, а також дотримання норм екологічної безпеки в Україні [6]. Це є дуже важливим елементом при визначенні покарання особі, яка здійснила правопорушення.

Потрібно враховувати те, що екологічні правопорушення можуть вчинятися умисно, необережно або мати змішану (тобто ставлення правопорушника до злочину умисне, а його до наслідків – необережне) форму вини [6].

Задля проведення ефективного розслідування слідчі спершу проводять огляд місця події самотужки, або за допомогою спеціаліста. Також мають бути призначені відповідні експертизи (екологічна, технічна, криміналістична та інші), які допоможуть визначити ступінь нанесеної довкіллю шкоди. Це запорука успішного розкриття справи. Тут саме злагоджена робота правоохоронних органів відіграє вирішальну роль.

Важливу роль у охороні довкілля відіграє поліція. Вона бере участь у забезпеченні громадського порядку та здійсненні інших охоронних, запобіжних, рятувальних заходів у разі виникнення надзвичайних ситуацій, у тому числі екологічного характеру. Національна поліція України в межах компетенції інформує ДСНС на державному, регіональному та місцевому рівнях про ознаки загрози або виникнення надзвичайних ситуацій, пожеж та небезпечних подій; у межах повноважень, передбачених законом, організовує та здійснює заходи щодо рятування людей, забезпечення їх безпеки, охорони майна

в разі стихійного лиха, аварій, пожеж, катастроф та ліквідації їх наслідків; уживає заходів щодо забезпечення публічної безпеки й порядку на вулицях, площах, у парках, скверах, на стадіонах, вокзалах, в аеропортах, морських та річкових портах, інших публічних місцях; уживає всіх можливих заходів для надання невідкладної, зокрема домедичної й медичної, допомоги особам, які постраждали внаслідок кримінальних чи адміністративних правопорушень, нещасних випадків, а також особам, які опинилися в ситуації, небезпечній для їх життя чи здоров'я; здійснює контроль у межах компетенції, визначеної законом, за додержанням вимог режиму радіаційної безпеки в спеціально визначеній зоні радіоактивного забруднення; сприяє забезпеченню відповідно до закону правового режиму воєнного або надзвичайного стану, зони надзвичайної екологічної ситуації в разі їх оголошення на всій території України або в окремій місцевості тощо [7].

Отже, екологічне правопорушення – це винна поведінка делікта, яка несе шкоду організмам, навколишній неорганічній природі, порушує закони функціонування та розвитку екосистем, руйнує середовище проживання різних живих істот (в тому числі людини) і тягне за собою юридичну відповідальність. Юридична відповідальність за злочини проти довкілля є досить новітнім інститутом в Україні й має свої особливості. Вагому роль в розслідуванні екологічних злочинів та моніторингу їх здійснення відіграють правоохоронні органи.

1.Хропанюк В.Н. Теория государства и права: Учебник для высших учебных заведений. М. : Издательство «Интерстиль», «Омега-Л». 2008. 384 с. **2.** Хачатуров Р.Л. Общая теория юридической ответственности: Монография. СПб.: Изд-во Р.Асланова «Юридический центр Пресс», 2007. 950 с. **3.** Дорогунцов С.І, Коценко К.Ф., Хвесик М.А. та ін. Екологія: навч. посібник. К.: КНЕУ, 2005. 371 с. **4.** Кобецька Н. Р. Кримінально-правова політика і галузі злочинів проти довкілля: проблеми та сучасні тенденції. 2016. 332-341 с. **5.** Матвійчук В.К. Кримінально-правова охорона навколишнього природного середовища: проблеми законодавства, теорії та практики. Київ : Вищий навчальний заклад «Національна академія управління», 2008. 511 с. **6.** Шульга А.М. Злочини проти довкілля. Питання кваліфікації. Х., 2012. 184 с. **7.** Комарницький В. М., Єрофєєв М.І. Поліцейське забезпечення екологічної безпеки: правові питання. Вісник ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка. 2017. № 1. 150-157 с.

Киричук Б.С., здобувач вищої освіти першого бакалаврського рівня (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне),

науковий керівник: **Градиська Ю.В., асистент** (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне)

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬ В УКРАЇНІ

У сучасних умовах гармонізації правової системи відповідно до вимог європейських стандартів все більшого значення набуває формування концепції аграрного розвитку, а саме методів охорони, зберігання та використання земельних ресурсів на основі нормативно-правових актів. Закономірно, що виробничі потреби вимагають постійного нарощування обсягів використання земельних ресурсів України, що негативно впливає не тільки на загальний стан природи і самопочуття людини, але й на поглиблення протиріч між процесом використання природи та її ефективним збереженням. У цьому аспекті застосування земельних, водних та виробничих ресурсів України набуває важливого значення саме на рівні держави.

Сьогодні земельна реформа в Україні проводиться саме з метою удосконалення механізму використання земельних ресурсів, підвищення їхньої родючості та продуктивності. Відтак варто зазначити, що проблеми правового регулювання земель в Україні завжди будуть актуальними, оскільки незважаючи на те, хто буде вважатися власником земельної ділянки – громадянин України, іноземець чи держава, - ці землі належатимуть українському народу, а тому саме українці мають піклуватися про їх належну охорону та продуктивність.

Мета дослідження – проаналізувати стан використання земельних ресурсів України, висвітлити головні проблеми правового регулювання охорони земель, запропонувати вдосконалення нормативно-правових засад раціонального використання та охорони земель.

Відносини правового регулювання охорони земель у період становлення незалежності України є предметом дослідження багатьох

вчених. Так, зокрема, розгляду їх питання присвячено роботи таких учених, як М. Богіра, О. Бредіхін, О. Вівчаренко, В. Горлачук, Д. Добряк, О. Канаш, Л. Лейба, А. Мірошніченко, Т. Саркісова тощо.

Земельний фонд – це особлива категорія правового регулювання, адже ці ресурси передбачають кращі родючі землі, що становлять цінне надбання України [3, с.185]. Українська держава має могутній природо-ресурсний потенціал, оскільки земельний фонд України становить 5,7% території Європи [2, с.50]. Показники валової продукції зернових свідчать, що Україна має всі можливості забезпечити населення високоякісними вітчизняними продуктами харчування в достатній кількості, а також бути в лідерах експорту не тільки зернових, а й інших видів сільськогосподарської продукції, включаючи і продукцію тваринництва. У той же час відзначимо, що розораність саме українських земель є найвищою у світі, адже в загальному перевищує 72%, водночас в інших регіонах нашої держави – вище 80% [1, с.18]. Відтак, незважаючи на достатню кількість наукових доробків з цієї проблеми, основні напрями регулювання охорони земель все ще потребують подальшого вивчення.

Розвиток різних форм власності та ведення господарства на землі без суворого і надійного державного екологічного контролю призводить сьогодні до неналежного використання українських земельних ресурсів. Крім Конституції та Земельного кодексу, відносини щодо охорони земель регулюються законами України «Про охорону навколишнього природного середовища», «Про охорону земель», «Про державний контроль за використанням і охороною земель» тощо. Проте значним недоліком цих нормативно-правових актів є те, що вони передбачають прийняття більше десяти й інших актів різної юридичної сили, більшість з яких досі не затверджені належним чином [4, с.11].

Серед подальших перспектив розвитку та удосконалення механізму правового регулювання землі виділяють підвищення її продуктивності в результаті кращого використання, що досягається завдяки концентрації земель та створення раціональних за розмірами площ землекористування, при цьому зменшивши ділянки під забудови. Має бути здійснено трансформація ролі держави в управлінні економікою, що буде ґрунтуватися на визначеній кількості дієвих нормативно-правових актів.

Отже, одним із найважливіших засобів реалізації правового регулювання землі є створення нормативно-правової бази, яка б мала не тільки відповідати потребам сьогодення щодо регулювання охорони і раціонального використання земель, але й була б покликана забезпечити ефективний контроль з боку суспільства.

Проведене дослідження не претендує на остаточне вирішення усіх аспектів обраної проблеми. Перспектива подальшого дослідження може бути спрямована на розкриття інших особливостей правового регулювання земель в Україні в умовах проведення аграрної реформи.

1. Ковальчук Т.Г. Теоретико-правові дослідження та проблеми правового регулювання у сфері охорони земель в Україні. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2012. № 92. С. 16-20. 2. Мартин А.Г., Шевченко О.В. Проблеми охорони земель сільськогосподарського призначення в умовах завершення земельної реформи. *Землеустрій, кадастр і моніторинг земель*. 2014. №2. С. 48-56. 3. Роганін Ю.В. Шляхи вдосконалення охорони земель на сучасному етапі земельних відносин. *Проблеми безперервної географічної освіти і картографії*. 2010. №12. С. 182-186. 4. Сайко В.Ф. Наукові підходи щодо раціонального землекористування в умовах здійснення аграрної реформи. *Вісник аграрних наук*. 2000. №5. С. 5-10.

УДК

Гришко В.І., к.пед.н., доцент; Батарчук І.І., здобувач освіти першого бакалаврського рівня (Національний університет водного господарства та природокористування, м.Рівне)

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СПАДКУВАННЯ НЕПРИВАТИЗОВАНОЇ ЗЕМЕЛЬНОЇ ДІЛЯНКИ ТА ВИЗНАННЯ ПРАВА НА НЕЇ

Спадкування неприватизованої земельної ділянки має низку правових наслідків та є досить складним за своєю процедурою.

Актуальність цієї теми підтверджується тим, що роль права приватної власності громадян зростає, зокрема порядок її спадкування в умовах становлення ринкової економіки, необхідність реформування

чинного законодавства з питань спадкування права на земельну ділянку.

Мета нашого дослідження – дослідити актуальні проблеми спадкування неприватизованої земельної ділянки та визнання права на неї.

Відповідно до мети для проведення ефективного дослідження були сформовані наступні завдання:

- 1) визначити дефініцію таких понять як «спадкування» та «земельна ділянка» в юридичній науці;
- 2) дослідити порядок спадкування неприватизованої земельної ділянки в Україні;
- 3) визначити актуальні проблеми спадкування неприватизованої земельної ділянки та визнання права на неї;
- 4) охарактеризувати особливості визнання права на неприватизовану земельну ділянку.

Теоретико-методологічну базу нашого дослідження склали праці як вітчизняних, так і зарубіжних науковців. Зокрема при написанні цієї роботи ми керувалися роботами таких вчених: Ільків Н.В., Пейчев К.В., Мисник Н.Н., Шульга М.В., Казанцев Н.В., Малешна М.Н. та інші.

На нашу думку, поняття спадкування варто тлумачити як перехід прав та обов'язків, тобто самої спадщини від померлої фізичної особи (спадкодавця) до інших осіб, тобто спадкоємців в установлену законом порядку.

Глава 6 Цивільного кодексу України присвячена спадкуванню, зокрема ст. 1216 зазначає, що: «спадкуванням є перехід прав та обов'язків (спадщини) від фізичної особи, яка померла (спадкодавця), до інших осіб (спадкоємців)» [1].

У земельному кодексі України вказано, що: «земельна ділянка – це частина земної поверхні з установленими межами, певним місцем розташування, з визначеними щодо неї правами» [2].

Відповідно до чинного законодавства спадкоємці мають право на звернення до суду із позовом про визнання права на завершення приватизації та одержання державного акту про право власності на землю на ім'я спадкоємця, а не права власності на земельну ділянку у разі якщо органи місцевого самоврядування відмовили у завершенні процедури приватизації. Така ситуація можлива якщо спадкоємець уже розпочав процедуру приватизації земельної ділянки.

Якщо спадкодавець не зміг набути права власності на земельну ділянку у зв'язку із смертю, але уже розпочав процедуру приватизації земельної ділянки відповідно до чинного законодавства, то до його спадкоємця переходить право вимагати продовження приватизації.

Адже право власності в спадкодавця ще не виникло, то видача свідоцтва про право на спадщину є неможливим.

Щоб вирішити цю проблему потрібно звернутися до нотаріуса, щоб отримати постанову про відмову в вчиненні нотаріальної дії, після цього необхідно звернутися до суду з позовом про визнання права спадкування. Такий алгоритм дій є досить затратним по часу.

До актуальних проблем з якими може стикнутися спадкоємець варто віднести:

1) супротив з боку місцевої влади (органи місцевого самоврядування можуть відмовитися від завершення процедури приватизації);

2) велика кількість часу, яку потрібно витратити для оформлення спадщини (неприватизованої земельної ділянки) та визнання права на неї;

3) фінансова сторона (процес оформлення такої спадщини є дороговартісним та потребує матеріальних вкладень з боку спадкоємця).

Отже, спадкування земельної ділянки, яка неприватизована є проблемним та тягне за собою низку правових проблем, які виникають у процесі реалізації права на спадщину.

1. Цивільний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.
2. Земельний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text>

УДК:

Антошко А. Ю., здобувач вищої освіти другого магістерського рівня (Національний університету водного господарства та природокористування, м. Рівне)

науковий керівник: **Якимчук М.Ю., к.пед.н., доцент** (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне)

ТУРИСТИЧНО-ЕКСКУРСІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ГОЩАНЩИНИ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЙОГО ОСВОЄННЯ

Успішний розвиток країни залежить від самодостатності кожного з її регіонів, тому досить важливим є ефективне використання їх внутрішнього потенціалу. Каталізатором регіональної економіки здатний виступити туризм, який залучить рекреаційні ресурси та ефективно реалізує соціально-культурні та екологічні можливості регіонів. Зокрема, на думку Карого О., Глинського Н., на економічний розвиток сільських територій позитивно впливає туристична активність об'єднаних територіальних громад [1].

Зазначимо, що Гощанський край володіє мальовничими краєвидами, історичними пам'ятками та займає особливе місце в історії української культури, тобто має значний потенціал для розвитку різних видів туризму. Варто додати, що смт Гощу внесено до Списку історичних населених місць України, а селище Дорогобуж – до Переліку об'єктів культурної спадщини національного значення, що збільшує туристичний потенціал цього краю [2, 3].

З метою розкриття туристичних можливостей та популяризації туристично-привабливих подій на цій території видано інформаційні буклети: «Красносільські вітряки», «Гощанський край запрошує», «Гоща туристична», «Гощанський парк», «Минувшина Гощанщини – далека і близька», «Сакральні місця Гощанського краю», «Гощанське Погориння: минуле та сьогодення», що відображають природні багатства, культуру та історичне минуле краю.

З метою популяризації туристичних об'єктів Гощанщини нині розроблено екскурсійно-туристичні маршрути: «Дорогами славного Погориння», «Святині мальовничої Гощанщини», «Вулицями Гощі», велосипедні маршрути: смт. Гоща – с.Синів – с.Андрусіїв – с.Липки –

с.Синів; Бабин – с. Дорогобуж – смт. Гоща – с. Синів – с. Липки; та низка культурно-пізнавальних пішохідних й автобусних маршрутів, що об'єднали окремі населені пункти: смт Гоща – с.Чудниця – с. Красносілля – с.Витків; смт Гоща – с. Дорогобуж – с. Бабин; с. Дорогобуж – смт Гоща – с. Синів – с.Витків – с.Красносілля – с.Липки; смт Гоща – с.Жаврів – с. Глибочок – урочище Вали – Польське кладовище – пам'ятник Закревського.

Зауважимо, що для розвитку зеленого туризму та природничо-екологічних маршрутів на території Гощанського краю розташовано 18 природно-заповідних об'єктів, серед яких 15 природних (заказники, пам'ятки природи та заповідні урочища) та 3 штучно створених (парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва). На нашу думку, на формування конкурентоспроможних туристичних продуктів істотно впливає стан функціонування туристичної інфраструктури в окремих громадах. Зокрема Бабинська ОТГ, яка знаходиться у межах колишнього Гощанського району, теж орієнтована на розвиток туризму та нині активно здійснює систематизацію туристично-краєзнавчого матеріалу, проводить моніторинг туристичної інфраструктури району, здійснює інвентаризацію пам'яток культурної спадщини, розробляє та впроваджує новий туристичний квест. У межах цієї громади знаходиться Літописне селище Дорогобуж, ботанічний заказник «Бабинський ліс», ентомологічний заказник «Рясниківський», які здатні привабити туристів [4].

Отже, основними проблемами у громадах є відсутність достатньої кількості засобів розміщення для мандрівників, низька конкурентоспроможність об'єктів ресторанного господарства і сфери розваг, а також відсутність коштів на реконструкцію пам'яток історії та архітектурного мистецтва. Зокрема негайної реконструкції потребує садиба Ленкевичів (Валевських), розташована у Гощанському парку, яка буде цікава туристам.

Для ефективного розвитку туризму в умовах децентралізації необхідно налагодити міжмуніципальну співпрацю територіальних громад з метою формування спільних туристичних продуктів, використовуючи рекреаційний потенціал не лише окремої громади, а усього Гощанського краю.

1. Карий О. І., Глинський Н. Ю. Об'єднання зусиль територіальних громад з метою використання їх туристично-рекреаційного потенціалу. Ефективна економіка.

2020. № 5. URL: <http://www.economy. nauka.com.ua/?op=1&z= 7886> (дата звернення: 01.05.2021). 2. Про затвердження Списку історичних населених місць України : Постанова Кабінету Міністрів України від 26.07.2001 р. №878. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/878-2001-%D0%BF#Text> (дата звернення: 01.05.2021). 3. Про внесення об'єктів культурної спадщини національного значення до Державного реєстру нерухомих пам'яток України : Постанова Кабінету Міністрів України від 03.09.2009 р. № 928. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/928-2009-%D0%BF#Text> (дата звернення: 01.05.2021). 4. Бабинська громада. URL: <http://babyn.gromada. org.ua/> (дата звернення: 01.05.2021).

УДК

Багатко А.С., здобувач вищої освіти першого бакалаврського рівня (Національного університету водного господарства та природокористування, м. Рівне)

науковий керівник: Швець О.М., к.ю.н., доцент
(Національного університету водного господарства та природокористування, м. Рівне)

ОСОБЛИВОСТІ НАБУТТЯ ЗЕМЕЛЬНОЇ ДІЛЯНКИ В КОРИСТУВАННЯ ДЛЯ ВИДОБУТКУ КОРИСНИХ КОПАЛИН

Одним із вагомих чинників подолання кризового становища в економіці України є належне забезпечення потреб економіки в мінерально-сировинних ресурсах та ефективне їх використання.

Мінерально-сировинна база - сукупність розвіданих і попередньо оцінених запасів корисних копалин і супутніх компонентів, що може бути застосована в галузях економіки за умови отримання економічної вигоди на рівні, достатньому для провадження розширеного виробництва з метою забезпечення економічної безпеки держави.

Забезпечення потреб національної економіки у мінеральних ресурсах за рахунок власного видобутку, зменшення залежності України від імпорту мінеральних ресурсів та збільшення експортного потенціалу країни за рахунок власного видобутку корисних копалин, що мають великий попит на світовому ринку – наразі, є основною темою для розвитку економіки, оскільки, України багата на корисні копалини [1, с. 2]

Відомо, що корисні копалини знаходяться під землею, відповідно, щоб розпочинати видобуток, необхідно мати певну частину земельної ділянки, на якій можна здійснювати такі дії.

Незважаючи на те, що в Україні існують чинні: Кодекс про надра, земельний Кодекс, Гірничий закон України та інші нормативні акти де виписана ціла низка правових норм, що стосуються процесів користування надрами, на сьогодні сталого механізму правового забезпечення та регулювання відносин надрокористувача з державними установами ще не сформовано. Законодавство, що регулює такі відносини потребує вдосконалення, оскільки йому притаманні такі риси як непослідовність, певна неузгодженість в різних галузях законодавства, незавершеність, відсутність чітких юридичних визначень.

Відповідно до діючого Кодексу України про надра від 27.07.1994р. № 132/94-ВР, а саме, статті 4, чітко вказано, що надра є виключною власністю Українського народу і надаються тільки у користування. Угоди або дії, які в прямій або прихованій формі порушують право власності Українського народу на надра, є недійсними. Український народ здійснює право власності на надра через Верховну Раду України, Верховну Раду Автономної Республіки Крим і місцеві ради [2].

Отже, з наведеної норми зрозуміло, щоб розпочинати видобувати корисні копалини необхідно мати певні дозвільні документи:

- спеціальний дозвіл на користування надрами;
- акт гірничого відводу;
- правовстановлюючий документ на земельну ділянку (державний акт на право постійного користування або договір оренди земельної ділянки);
- дозвіл на зняття родючого шару ґрунту земельних ділянок.

Більш детально розглянемо, питання щодо земельних ділянок. Відповідно дане питання регулює Земельний кодекс України від 25.10.2001р. № 2768-ІІ [3]. Статтею 123 Земельного кодексу України встановлено порядок надання земельних ділянок державної або комунальної власності у користування. Слід зауважити, що згідно абзацу 2 частини 2 ст.134 Земельного кодексу України (далі - ЗК), не підлягають продажу на конкурентних засадах (земельних торгах) земельні ділянки державної чи комунальної власності або права на них у разі використання земельних ділянок для потреб, пов'язаних з користуванням надрами відповідно до отриманих спеціальних дозволів

(ліцензій). Надання земельних ділянок державної або комунальної власності у користування здійснюється органами виконавчої влади або органами місцевого самоврядування.

Отже, виходячи з положень Земельного кодексу можемо сформулювати процесуальний порядок відведення земельної ділянки для видобування корисних копалин: [4, с. 93]

1. Отримання спеціального дозволу на користування надрами (ліцензія).

2. Отримання дозволу на розробку проекту землеустрою щодо відведення земельної ділянки (ч.2 ст.123 ЗК) від відповідного органу державної влади чи місцевого самоврядування. Для отримання дозволу на розробку проекту землеустрою зацікавлена особа звертається з клопотанням до відповідного органу виконавчої влади або органу місцевого самоврядування, які відповідно до повноважень, визначених ст.122 ЗК, передають у власність або у користування такі земельні ділянки.

3. Укладення договору із землепорядною організацією на розробку проекту землеустрою щодо відведення земельної ділянки.

Розробниками документації із землеустрою є юридичні особи, що володіють необхідним технічним і технологічним забезпеченням та у складі яких працює за основним місцем роботи не менше двох сертифікованих інженерів-землепорядників, які є відповідальними за якість робіт із землеустрою та фізичні особи, що володіють необхідним технічним і технологічним забезпеченням та є сертифікованими інженерами-землепорядниками, відповідальними за якість робіт із землеустрою;

4. Затвердження проекту землеустрою щодо відведення земельної ділянки. Проект землеустрою подається на затвердження тому органу, який видав дозвіл на його розробку. Якщо для видобутку надр надано земельну ділянку сільськогосподарського призначення із зміною цільового призначення, то протягом двох місяців з дати затвердження проекту землеустрою особа, якій надано у користування земельну ділянку для видобутку надр має сплати втрати сільськогосподарського виробництва, розмір яких визначається проектом.

5. Укладення договору оренди земельної ділянки.

6. Реєстрація права оренди земельної ділянки. Реєстрація права оренди земельної ділянки здійснюється у порядку, визначеному

Законом України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» [5].

Отже, виходячи з вищевказаного, приходимо до висновку, що набуття права користування земельною ділянкою для видобутку корисних копалин є достатньо складним процесом, що має свої особливості. Проте складність зазначеного процесу обумовлена прагненням держави зберегти та захистити найцінніше багатство українського народу – землю від неправомірного псування.

1. Про затвердження загальнодержавної програми розвитку мінерально-сировинної бази України на період до 2030 року : Закон України від 21.04.2011р. № 3268-VI. URL: [http:// zakon.rada.gov.ua/laws/show/3268-17#Text](http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3268-17#Text); 2. Кодекс України про надра : Закон України від 27.07.1994р. № 132/94-ВР. URL: [http:// zakon.rada.gov.ua/laws/show/3268-17#Text](http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3268-17#Text); 3. Земельний кодекс України : Закон України від 25.10.2001р. № 2768-ІІ. URL: [http:// zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text](http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text); 4. Собко Б.Ю., Порядок оформлення дозвільних документів для розробки родовищ корисних копалин// Державний ВНЗ «НГУ» Україна// - с. 86-94с. 5. Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень : Закон України від 01.07.2004р. № 1952-IV. URL: [http:// zakon.rada.gov.ua/laws/show/1952-15#Text](http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1952-15#Text).

УДК 349.6

Мельничук Ю.І., к.філос.н., доцент, доцент кафедри правових природоохоронних дисциплін (Національного університету водного господарства та природокористування, м. Рівне)

Ковалевич С.П., старший викладач кафедри правових природоохоронних дисциплін (Національного університету водного господарства та природокористування, м. Рівне)

КОНЦЕПЦІЯ ЗБАЛАНСОВАНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ: ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ

У сучасних умовах розвитку правової держави актуальним постає питання щодо стабілізації та поліпшення екологічного стану нашої країни шляхом застосування інтегрованого підходу до розвитку України з метою забезпечення переорієнтації на сталий розвиток та впровадження збалансованого природокористування.

Взаємовідносини людини з природою досить складні. Оскільки екзистенція людини і суспільства передбачає відповідність законам розвитку природи. Проблемним питанням правових аспектів природокористування присвячені праці С.О. Боголюбова, А.П. Гетьмана, В.В. Петрова, М.В. Шульги, М.В. Краснова та ін.

Забезпечення збалансованого природокористування було визначено у розділі II «Основних засад (стратегії) державної екологічної політики на період до 2020р.» (на даний час втратив чинність) [1], який був затверджений ще від 21 грудня 2010 року. У зазначеному документі фокусується увага на те, що таке природокористування та на яких засадах воно має ґрунтуватись. Вказується на те, що сталий розвиток при функціонуванні господарського комплексу передбачав раціональну та екологічно безпечну діяльність, високоефективне збалансоване використання природних ресурсів. В указі Президента України «Про Цілі сталого розвитку України до 2030р.» [2] мають місце положення щодо: забезпечення доступності та сталого управління водними ресурсами та санітарією; збереження та раціональне використання океанів, морів і морських ресурсів в інтересах сталого розвитку; захист та відновлення екосистем суші та сприяння їх раціональному використанню, раціональне лісокористування, боротьба з опустелюванням, припинення і повернення назад (розвертання) процесу деградації земель та зупинка процесу втрати біорізноманіття.

Концепція сталого розвитку передбачає діалектичну єдність економічного, екологічного та соціального складників онтології суспільства та поширюється на відносини у сфері використання природних ресурсів.

Варто зазначити про те, що існувала та існує необхідність узгодження екологічних, економічних та соціальних елементів визначена на міжнародному рівні основним принципом екзистенції людства у ХХІ столітті, яке передбачає збалансований розвиток, що забезпечує прогрес суспільства [3, 606]. Загальноприйнята на міжнародному рівні дефініція досліджуваного явища була репрезентована в доповіді Всесвітньої комісії з навколишнього середовища та розвитку (1987р.), відповідно до зазначеного документу сталий розвиток передбачає задоволення потреб сучасного покоління без обмежень можливостей задовільняти ці потреби. Під «потребами» та «обмеженнями» (що передбачають балансування між використанням,

охороною довкілля та гарантії, забезпечення безпечних умов існування людей) [4]. Цікавим є розуміння екологічного елементу сталого розвитку, яке поширене на міжнародному рівні, відповідно до якого критерієм сталості постає рівень споживання природних ресурсів у межах можливого відновлення природних ресурсів [5].

Варто звернути увагу на екоцентричний підхід М.В. Краснової, який, на її погляд, запропонований у положеннях концепції сталого розвитку, коли базисом взаємин людини і природи є реалізація ідеї відновлювано-відтворюваних (компенсаційних) заходів. М.В. Краснова наголошує на тому, що методологічною основою наук має постати розкриття концепції сталого розвитку, оскільки є необхідність переорієнтації суспільства на нову модель організації життя [6,11].

Під поняттям «використанням» природних ресурсів варто розуміти: наявність корисних якостей, які можна використати; наявність корисних властивостей, які придатні до споживання; непридатність ресурсу та подальше його використання [7].

Отже, концепція сталого розвитку, природокористування є категоріями, які варто визначати як форму взаємодії людини і навколишнього природного середовища, що має бути спрямована як на використання так і на відтворення (відновлення) природних ресурсів, створення умов, які сприяли б впровадження заходів щодо охорони природних ресурсів та навколишнього середовища в цілому з метою задоволення різних потреб. В концепції сталого розвитку повинні бути відображені наступні напрями у сфері природокористування: збалансоване використання та відтворення природних ресурсів; охорона природних об'єктів та навколишнього середовища загалом.

1. Основних засад (стратегії) державної екологічної політики на період до 2020р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2818-17#Text>. 2. Указ Президента України «Про Цілі сталого розвитку України до 2030р.». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text>. 3. Єрофєєв М.І. Сталый розвиток. Юридична енциклопедія : [у 6 т.] / редкол.: Шемшученко Ю.С. (голова) [та ін.]. К., 2003. Т.5 : П—С. С. 609-610. 4. What is sustainable development? Environmental, economic and social well-being for today and tomorrow. URL: <http://www.iisd.org/sd/>. 5. Sustainable development. Environmental_sustainability. URL: http://en.wikipedia.org/wiki/Sustainable_development#Environmental_sustainability. 6. Краснова М.В. Договори в екологічному праві України : навчальний посібник . К.: Алерта, 2012. 216 с. 7. Шульга Є.В. Правове розмежування понять «раціональне природокористування» та «використання природних ресурсів» на прикладі

лісового фонду. Науковий вісник НУБіП України. Серія «Право» / ред. кол. : С.М. Ніколаєнко (голова) та ін. К., 2014. Вип. 197, ч. 3. С. 149–154.